1

<u>Rabbi</u>, <u>Rabi</u> m. nieodm. hebr. mistrz, nauczyciel, tytuł nadawany doktorom zakonu żydowskiego. Ztąd nazwa Rabina. „Gdy przybyli przed dom świętego rabbi, zastali tam mnogo ludu" G. nar. 1885. 39. 1. „I gdy więźnia bez litości dłabi, pchła konając pisnęła: a czemu żyje Rabi?" Ad. Mick. 1. 259.

Rabiata -y. ż. bezl. mn. z ross. w znacz. zbiór. działwa, dzieci. „W pochód! w pochód! nuż rabiata na podbicie reszty świata śle nas Bóg i Car!" W. Pol 9. 17. Niekiedy w znacz. iron. prawie to, co hałastra. „Już dawno tę wycieczkę umówili pomiędzy sobą, i byliby jeszcze w zeszłą niedzielę wyjechali, ale rabiata zgrała się i dopiero wczoraj za mojem pośrednictwem pożyczył im pan Fantoski kilkadziesiąt dukatów." Au. Wi. 1. 191.

Rabin-a. m. — § fig. człowiek uczony, w książkach siedzący „Nie tylko cały dzień w bib-ljach siedzi, a gospodarstwo całkiem już puściła na Bożą wolę. Ani się już teraz z nią dogadać po ludzku, taki się z niej zrobił rabin, że aż strach!" Wł. Zag. Pam. star. par. 18

<u>Rabinat</u>-u. m. urząd rabiniczny „Z orzeczenia rabinatu wynika, że jest to w talmudzie zalecanem, lecz nie nakazanem" Śledz. sąd. G. nar. 1882. 283. 2.

<u>Rabinacki</u>-a-e. od rabinatu „w Sadagórze, rezydencji cudownych dwóch rabinów. Tysiące wiernych hasydów zalegają ulice i korzą się koło rabinackiego „pałacu." Dz. pol. 1885. 142. 2.

5

Raby-a-e ż w Chełmskiem „koń raby" = pstry (Łowicz)

jest w Org

Rachityczny-a-e, z grec. rachis, kość pacierzowa, dotknięty rachityzmem czyli angielską chorobą, pokrzywiony, koślawy „Od urodzenia rachityczny, pokrzywione miał nogi i niezdatnym był do wojska" B. Bol. Pol. 3. 233.

Rachmistrzowski -a -ie, od rachmistrza, właściwy mający do czynienia z rachunkami. rachmistrzowi „Trochę poeta, choć to się źle godziło z narzuconem mu powołaniem rachmistrzowskiem" B. Bol. Przed burzą 12. „rachmistrzski" dziś nieużyw.

Rachować cz. cont. się – na co, na kogo = spodziewać się, być pewnym czego lub kogo, spuszczać się „Rachował na to, że nie zatrzyma się tu dłużej nad małe pół godziny" J. I. Kraszewski 1878. 66 cf Liczyć się – co do czego, porp. = przyrównywać, przystosowywać, mieć za jedno, upatrywać podobieństwo „Co to rachować gówno do twarogu" przyp. lud. kuj.

9

Rachunkowy-a-e ż o człow. rachujący się z wydatkami, wyrachowany, oszczędny „Był młody, rozważny, rachunkowy nawet, gdzie nie o jego własną przyjemność i dogodzenie fantazji chodziło" J. I. Krasz. 72. 121.

Rachunkowicz-a m. cze-ów. mn. pośp. człowiek rachunkowy, oszczędny, sknera „Był to człowiek po mieszczańsku skąpy, rachunkowicz" J. I. Krasz. 35. 9.

„Był to człowiek prawy, sumienny, niezdolny oszukać, ale zimny, rachunkowy, niezdolny do uczuć mocniejszych" J. Dziedz. 3. 22

Racja - ji. ż. cje - cyj mn. 3 sposoby mów. „Tego człowieka co bez daj racji nauczyli, na wołowej skórze by nie spisał" 77. Krasz. Wiek 1878. 55. przysł. „Racja fizyka" albo „racja fizyka, nie ma kaika butów" porz. odpowiedź na dowodzenie nie przekonywające.

Racjonalizm - u. m. z łac. ratio - rozum, fran. rationalisme, pogląd filozoficzny przeciwny mistycyzmowi i dogmatyzmowi, uważający rozum ludzki za jedyne źródło wiedzy i prawdy. „Miejsce wiary zastąpił przesąd, czasem racjonalizm ogryzek obrzydliwy" J. I. Kraszewski 35. 34.

Racjonalny-a-e, nie pozst. oparty na rozumie, wyrozumowany, zgodny z rozumem „Racjonalne postępowanie z chorym, lepsze będzie niż nierozumne, choć najczulsze starania córki" D. Dol. Nad mod. Dun. 204. „Ej! zdaje mi się, że nie utrzymalibyśmy się z tem zdaniem w racjonalnej dyspucie?" Z. Kamb. 4. 253.

13

Racymorowy -a -e, daw. z pewnej materji, wyrabianej na żupany i kamizele „Racymorowa długa kamizela suto wyszywana" Przyj. krak. 76. 10.

Radczyni -i ż. Ż nie-czyni lm. żona radcy „Dolatywała zdala rozmowa pani radczyni ze służącymi" Tyg. Warsz. 72. 28 „Pani radczyni pozwalała mi czasem na przechadzce towarzyszyć sobie i córce" A. Urb. G. nar. 1885. 142.

Radykalizm - u. m. z łac. radix, w polityce i kwestjach społecznych pogląd liberalny posunięty do ostatnich granic, pragnący gruntownego i zupełnego przetworzenia istniejących stosunków za pomocą gwałtownych środków. „Dziwił się że dowodzono mu to zaufania niezmiernego, to radykalizmu krańcowego, który sam o tem nie wiedząc z barbarzyństwem graniczył" D. Bob. Hybr. 127. „We Francyi często radykalizm decyduje, porywając za sobą masy, zagrzewając je bezwzględnością słowa" Wiek 1887. 152.1.

16

Radykalny-a-e, nie przst. działający w myśl radykalizmu – zasadniczy, gruntowny, zupełny, gwałtowny, o ile jest mowa o dokonaniu jakichkolwiek zmian reform „~~Chciał~~ „Być stronnikiem (reform nie powolnych i koniecznych, które czas sprowadza i postęp wyrabiać musi, ale radykalnych i gwałtownych" J. I. Krasz. 58. 45. „Rząd umorzony stronnictwo był zbyt żywym i prowadził na drogi radykalne, których kierunek mógł pójść bardzo daleko" Tyg. wiek 1877. 146 „Francja wymaga dziś pokrzepienia, a radykalne doktryny najmniej sprzyjają rozwinięciu w siły" ib. „Nadmienił o szybkich postępach i radykalnej reformie ekonomii nieograniczonej" St. Grudz. Echo 1878. 250. „Widział on dobrze tego smutku przyczynę – i postanowił go z niej radykalnie wyleczyć" Z. Kaczk. 5. 85.

|

Radykał -a. m. ły -ów mn. stronnik radykalizmu, działający za pomocą środków radykalnych. „Młody akademik był wielki radykał pod każdym względem” H. Sienk. G. pol. 1876. 5.

Radziwiłka – i. ż. łki – łek mn. – prow. pewna suknia męska, krótka, opięta, rodzaj kurtki myśliwskiej „Miał na sobie radziwiłkę brunatną, spiętą na piersiach srebrnemi haftkami" J. Zachar. Kłosy 19. 305.

Rafinada -y. ż. Rafinat -u. m. cukier rafinowany, oczyszczony. „Zapytał się, czy samowar trzeba nastawić, dodając że ma herbatę na trzy ruble, cukier rafinat i-bułki" 77. kwar. 2. 39. 10.

Rafinować -ał -nuje st. cz. ndkn. fran. raffiner chem. oczyszczać np. cukier, pewne metale jak cyna, stal, oleje tłuste, i t. d.

X

§ — Wyrafinować dkn. w znacz. przen. (doświadczać) rozbierać, wymyślać subtelnie, drobiazgowo „Tembardziej ją teraz znienawidził. Postanowiła się pomścić, ale bardzo wyrafinowaną metodą." Tyg. Warsz. Wieś. 1878. 37. „Ja tam tego nie rafinuję — widzę że ją szanuje, w tem go i po wszystkiem!" Tyg. Warsz. 73. 155 „W obejściu jego najdelikatniejsza i wyrafinowana grzeczność." Id. 2. 33. 53. „Gdyby podobnem było posądzać metodą, wiejską dziewczynę o wyrafinowaną kokieteryę, moglibyśmy przyznać Autorowi, że mistrzowsko się wzięła do podbicia sobie serca Stefana" St. Grudz. Echo 1878. 257.

Raik - u. m. mały raj, coś na podobieństwo raju.
„Żyła w tym swoim raiku na czwartem piętrze, w gronie starych przyjaciół, wygodnie, spokojnie, wesoło" JI. Krasz. Z 7let. woj. 1. 8.
„Jesteś czarodziejką, Pawło! z niczego prawdziwy raik zrobiłaś" El. Orz. Kraj 1882. 26. 8

22

Rajás-a.m. sy-ów mn. chrześcjański poddany w państwie tureckiem „Raja, wyraz wprowadzony z Turcji do języków europej.; tak nazywają się wszyscy poddani nie-muzułmanie w państwie turec. z arab. rě'ājā pospolicie rājā l.mn. od ra'ijjā trzoda, od słowa raá past." Art. Mchl. Źródł. 108.

Rajcować cz. ndk. prow. radzić nad czem „Opowiada że był z tamtym u Moszka „taj tam rajcowali" Śledz. sąd. w Rzeszowie G. nar. 285. 3.

24

Rajmund - a. m. zdrb. Rajmundek - dka m.

imię męskie „Imię jego Rajmund, brzmiało dość wdzięcznie i zupełnie niepospolicie" El. Orz. Kur. War. 1878. 255. „Co z Rajmundka będzie przewidzieć nie mogę. Od ziemi to ledwie odrosło." ib.

25

Rajmunda - y. ż. dy - ów. wu. posp. przez zepsucie zam. remonta t. j. zakupowanie świeżych koni wojskowych, po wyrzuceniu starych i niezdatnych. Skąd według §: stara, wybrakowana szkapa „Przywlekło go tu do nas stare kaweciskо, a koniе jak rajmundy, jakiś drągal z tyłu, cały okryty chmurną kurzawy i pyłu" Z kom. Dom mody (przegląd. w zbiorze przygot. St. Niezab.)

Rajski-a-ie „przym. porp.„ rajskie świece" = rajskie, niebiańskie świeczki. „Niechaj wam w tem doczesnem i w przyszłem życiu, rajskie świece świecą" An. Wi. 1. 16.

Rak - a. m. kancer, wrzód; fig. w znacz. mo- ral. choroba, zaraza „Nowych teoryj socjalnych mnóstwo powstaje w Europie trapionej rakiem politycznego ucisku" Tyg. Il. 2.5.311; lud. ~~[illegible]~~ żart. Dzieciak, niby że na rakach chodzi „To ci raki zatracone dopiero! skikają niby króliki." Kl. Jun. Wieh 1886. 182. 1. „Michałowa kupiła pierniczków dla swego „raka zatraconego" najmłodszego Antosia, którego bardzo kochała" Kl. Jun. Rola 4. 556.

Rakarz-a. m. rze-ów mn. ǯ u ludu (w. polskiego i kuj.) z niem. Racker, hycel, oprawca, kat „A Jasieńka wiozą rakarze od miasta" Lipno. O. Kol. 1. 74. „Mnie będą prowadzili rakarze przy mieczu" Żelechów ib. 82 „Jasia pogaunina wiezą trzech rakarzów" Inowłodz ib. 84 (.) Rakarczyk-a m. ki-ów mn. pomocnik hycla „Już Matyszeczka rakarczyki wiodą" Gozy ib. 76 ~~Krakowo ib. 80~~ „Magdalenkę wiozą pacholcy z wieńcami, a mnie rakarczyki z ostremi mieczami" Kraków ib. 80 (.) ǯ wyraz obelżywy „Oficerowie co się nie nawymyślali, wołając że szelmy Polacy, hycle, rakarze, złodzieje Polacy" Pam. Kilin. 79.

Rakarski-a-e, od rakarza, przymiotnik obelżywy u ludu kuj. np. „ty, rakarski duchu, ty rakarskie plemię!"

Rakieta - y. ż. ty - kiet urn. z (raca,) ogień sztuczny wznoszący się w górę, dla zabawy jako fajerwerk, lub w celach wojennych „Znowu biegał po izbie, dymem gęsto buchał, podobny do szmermelu albo do rakiety" Ad. Mick. 3. 222.

Rama -y. ż. my- ram mn. § fig. w 1. mn. „ramy” zakres, granice w jakich ma się coś odbywać (zawierać). „Niepodobna tego epizodu zawrzeć w tak ciasnych ramach, w jakichbyśmy go sami umieścić pragnęli” J.I. Kras. 72. 5. „Dwa spore tomy, w szerokich ramach, obejmowały łatwo wszystkie tak różnorodne przedmioty” K.W. Wójc. Ogn. dom. 1874. 2.

Ramazan -u m. ny-ów mn. post u Mahometanów „ miesiąc postu u muzułmanów, dziewiąty z porządku, w którym codzień przez cały dzień nic nie jedzą, w arab. ramadān, w pers. i turec. wymawia się ramazān." Ant. Muchl. Źródł. 108.

32

<u>Ramię</u>-enia. n. § fig. „ramię do ramienia” = zjednoczonemi siłami, wspólnemi usiłowaniami, w jednym ścisłym szeregu. „Na tem polu, Austrya i Włochy stać będą nadal ramię przy ramieniu” Wiek 1887. 255. 1. „Hej! ramię do ramienia! spólnemi łańcuchy opaszmy ziemskie kolisko!” A. Mick. 1. 154.

Nastrovnqc egyteg cselerdben.

Jest w Org.

<u>Ramifikacja</u> – ji. ż. -yje – cyj. mn. z łac. ramus gałąź i facere, czynić, franc. ramification, znacz. rozgałęzienie, rozszerzenie żyły § fig. „Mówiono o księciu kanclerzu, iż szlachtę Rzeczypospolitej niemal całą, jej kolligacye i ramifikacye znał i na pamięć umiał." J. I. Krasz. Ssta war. 2. 200.

Ramotkarz -a. m. rze -ów mn- autor piszący ramotki „To nam przypomina ulubionego niegdyś ramotkarza, An. Wi., który podobną historyę opowiadał" W. Szym. Tyg. Il. 1. 106.

Ranny-a-e, od rana, poranny, daw. rany dziś nieużyw. „A! Zdzisławie, ranny ptaszek... cóż... podług zwyczaju, może już z polowania?" A. hr. Fr. 1. § posp. prow. lud.

Ranniejszy albo Rańszy zam. ranny np. „rańsze mleko, z ranniejszego udoju".

Rano-a. n. § prow. gen. „rania" „Patrzy, na dzielnym koniu od samego rania jakiś setny kapucyn chorągwie obgania" W. Pol 7. 23 „I ot noc pierwszą przespałem do rania" ib. 1. pach. hetm. 21. „Był zwyczaj w domu, że Hetman co rania przysyłał Pani do ucałowania relikwiję Świętych" ib. 40.

X

Ranżerować cz. ndk. z franc. brakować, zwykle mówiąc o koniach, wyrzucać sztuki stare już nieużyteczne. Wyranżerować dk. „Odprowadzono do pułku 50 najlepszych koni, dla zastąpienia wyranżerowanych" Zbiór pam. do powst. 25.

Rapa-y. ż. Rapy-rap mn. właść. rafa, skała podwodna, próg kamienny na rzece „Flisy unięły na rapach wiciną długiemi drągi pędzą na głębinę" Ad. Mick. 3. 240.

Rapa-y. ż. franc. tabac rapé t. j. tarty, pewien gatunek tabaki francuskiej do zażywania „Wojciecha lepsza tabaka: prawdziwa rapa.." S. Pousz. Zagr. wiej. 55.

Rapier-a. m. y-ow mn. franc. rapière, rapeda czyli miecz długi, obosieczny, służący zarówno do rąbania jak do pchnięcia „Z podniesionym nad głową rapierem straszliwym, leci..." Ad. Mick. 3. 150 „Był to rapier sążnistej długości, szeroki.." ib. 179

39

przedstawienie wyjaśnienie

Raport - u. m. zdanie sprawy, uwiadomienie (urzędowego) uczynione wyższej władzy przez urzędnika, oficjalistę i t. p. „Raportu nie podamy, tak się nikt nie dowie" Ad. Mick. 3. 221. „Jedź do sztabu - weź papiery, zdaj wodzowi raport szczegółowy. Niech też o nas przecie radzą" W. Pol 9. 76 „Stół zarzucony księgami rejestrowemi i raportami z folwarków i fabryk" J. I. Kran. 32. 54 „Uradowała się niezmiernie z odkrycia i natychmiast do pani z raportem pośpieszyła" Id. Wiek 1878. 17 „Dzisiaj przyjedzie podstarości pana majora, i złoży nam raport o tem, co się tam stało" Z. Kacz. 5. 20 „Zanim wojewoda odebrał honory od każdej kompanii i raporta komendantów, pochód trwał prawie godzinę" O. J. Dyk. Ost. Sejm. 1. 77

Raportować cz. ndkn. składać raport, zdawać sprawę wyższej władzy, donosić „Raporta przychodziły po kilka razy na dzień, a raportowano o wszystkiem, co się mówiło na niebie" B. Bol. Pour. burz 63. „Pakowano do kozy

co dzień, aby mieć o czem raportować i okazać wielką gorliwość" ib. 128 (·)

<u>Odraportować</u>, <u>Zaraportować</u> cz. dok.

„Ale ja odraportuję! o! odraportuję – nakażę śledztwo." B. Bol. Nad mor. Dun. 42.

(·) „Raportują przełożonej władzy o faktach niebywałych, przedstawiając wszystko w najczarniejszych kolorach" G. nar. 1883. 15. 3.

Raportować cz. ndk.

Raporter-a. m. rzyxów. nn. składający raport np. w sądzie wojennym „Jako Raporter nie wotowałem w sądzie, a jednak przykre to dla mnie przypomnienie - winę kaprala powiększała ta okoliczność, że był zbiegiem." A. hr. Fr. Dz. II. 135

Raporterstwo-a. n. obowiązki raportera „W Cieciubabce byłem bieglejszy niż niegdyś w gramatyce, niż potem w raporterstwie." ib. 142.

Rapsod -a. m. dowie -ów mn. u staroż. Greków śpiewak wędrowny wykonywający przed ludem utwory Homera lub innych epików. ξ -u. m. dy -ów mn. urywek z poematu epickiego. „Pieśń poeci swobodna, bezimienna, wielka, jak natchnienie ducha Bożego, jak rapsod Homera" J.I. Kraszewski 3. 124. „Homeryczny rapsod wojenny, opisujący ze szczegółami krwawe zapasy niewidzialnych olbrzymów, okazał się tylko utworem fantazji." Z. Kaczk. 5. 88.

Raptem przysł. — z iron. tyle tego, zaledwie, wszystkiego „Piękny posag! raptem sto tysięcy!" J. Narz. Tyg. Il. 2. 6. 91. „Kawiarnię owę skromną składały raptem trzy pokoje" Jord. Tyg. Il. 3. 7. 75. „Po mozolnych poszukiwaniach, dobił się nader problematycznego rezultatu, bo wśród tysiąca nomenklatur polskich, zdołał odszukać w całej ziemi Chełmińskiej raptem aż jedno nazwisko pruskie.." Aten. (Warsz.) 1877. 1. 443.

42a

<u>Rarytas</u>-u. m. Łac. coś rzadkiego, osobliwego.
„Czemuś mi, jako przyjacielowi, dotąd o posiadaniu takiego rarytasu jak ona księga nie zwierzył?" G. J. Dyk. Ost. sejm. I. 31.
<u>Rarytny</u>-a-e. pop. iron. osobliwy, wielkiej rzadkości, doskonałości. „Mam dla ciebie żonę, coś rarytnego-jak Herrr powiada-osobliwość!" B. Bol. Pam. Pan. 57. „Jaka mi czułość matczyska.. nie bój się, nie ucieknie od ciebie... taki rarytny mąż.." A. Wilcz. Tyg. pow. 1880. 642.

Rasa - y. ż. rasy - ras um. franc. race, plemię, ród, pochodzenie, gniazdo - tyczy się tak ludzi jak zwierząt „Dziwny bo to był człowiek, jeden z tych, których rasa ginie, których się już nie rodzą" Echo 1877. 53. Felj. „Na pierwszy rzut oka poznać w nim można rasę szlachetniejszą" J. Zachar. Dies. lit. 2. 660. „Walka ras zaczęła się w Stanach Zjednoczonych na nowo."

Rasowy - a - e, od rasy, mający rasę, przen. pochodzący z dobrej rasy, z dobrego gniazda „Rysy miał delikatne, rasowe, arystokratyczne" J.I. Kraszew. 72. 111.

Rata-y. ż. raty-rat mn. z prow. Galic. „na raty" = po kilkakroć z przestankami, z powrotem np. „na trzy raty lato" = dwa lat trzy razy cf. zawód. / „Cała podróż tam i z powrotem obliczona jest na 45 dni, i stosownie do upodobania pielgrzymów może być odbyta w dwóch ratach: dłuższej lub krótszej" G. lwow. 88. 173. 4. /
nie rata, tylko: ruta.

Ratusz-a. m. § lud w wielu obol. wymawia Ratuś, dla tego w 6 przyp. mówią „na ratusie" zam. na ratuszu „Zadzwonili na ratusie trzy razy" Olkuskie O. Kol. 1. 160 „W Toruniu na ratusie w duży dzwon dzwoniono" pod Warsz. ib. 164.

Rausz - a. m. bez l. mn. wyraz niem. Rausch, posp. humor podniecony trunkiem, lekkie upicie się; „mieć rausza" = być podchmielonym; „Zasiadłszy ponownie do stolika zauważyłam że pan Weigelt ma rausza. Biedak, zanadto rumu dolał sobie do grogu pod moją niebytność." Wiek 1887. ~~120~~ 119. 3. Żel.

Raut – u. m. ty-ów. mn. ang. zebranie wieczorne, zabawa bez tańców, na której goście bawią się rozmową, słuchaniem produkcyj muzycznych i t.p. „Zaczęła się jesień... wkrótce zabrzmią koncerta, rozpoczną się rauty" Kur. Świąt. 1869. 52.

<u>Raz</u> - u. m. z prow. „jak raz" = właśnie, akurat, w tę porę „Bóg dał mi syna, który jak raz przed polowaniem na świat przyszedł" T. T. Jeż 2. 15.

Razia „wyraz nowy z francuzkiego przeszedł i do innych języków, wycieczka wojenna przeciw pokoleniom w Algerii dla zachwycenia łupów: właśc. należy pisać gazia albo hazia, z arab. gazā, wyprawa muzułmanów przeciwko niewiernym, od słowa gazā walczył." Ant. Muchl. Źródł. 108.

Razowiec-wca m. wcc-ów im. posp. chleb razowy, bryłata „Zmieść najprzód na śniadanie, mleko z razowcem" Kolbe 1877. 210. „Kawałek świeżego czarnego razowca z masłem, bardzo dobrze smakuje" Kur. Świąt. 1875. 1. 2.

Razowy-a-e, od razu, używa się głównie w wyrazach złożonych np. jednorazowy, kilkarazowy ‖ mąka, chleb razowy fig. proste, niewybredne, skromne, zwyczajne jadło „Czy nie lepiejby było powrócić pod ten dach słomiany, podzielić się ich razowym chlebem i spełnić święty obowiązek?" Ił. Kwart. 71. 104 „Brat Zygmunt uczy się o razowym chlebie" Id. wiek 1878. 17. meteor. „Wesoło i ochoczo krajali swoją kromkę razowego żywota" Id. 5. 29.

Rąbek-bka, Rąbeczek-czka m. § Rąbuszek-szka m. zdrb. praw. W pieśniach lud. występuje w znacz. czepka (a raczej chustki zawiąz. na głowie) jako godło mężatki lub utraconego dziewictwa „Wszystkie panienki – w wianeczku, Kasia wójtówna – w rąbeczku. Cóżeś to Kasiu zrobiła, coś się w rąbeczek zwinęła. Oj bo mnie główka bolała, w rąbek ją zwinąć kazała" Opoczyń. O. Kol. I. 153. „Wszystkie panny postawały w wianeczku, tylko jedna Marysia w rąbeczku. Moja Marysiu co ci to, co ci główeczkę w biały rąbeczek uwito? głowa mnie bolała, tom ją sobie w biały rąbeczek związała." Lubel. ib. 155. „Co ci to wójtówno co ci to, że cię w rąbeczek uwito. Nic ci mi ludzie, nic ci mi, tylko tak ludzie zmyślili. Oj moi ludzie główka mnie bolała, upiąć jąm sobie kazała" Mazow. ib. 158. „Jaka taka grzeczna panna w wianeczku, jeno jedna popielczanka w rąbeczku" od Siewierza ib. 160 „Wszystkie panny mieszczaneczki w wianeczku, tylko jedna burmistrzówna w rąbeczku" pod Warsz. ib. 164.

„A wszystkie Toruńianki mają wianki, jedna jeno burmistrzówka w czubeczku. A cóż ci to burmistrzówno, cóż ci to, co ci z twojej głowy wianuszeczek odjęto" Prusy ib. 165. Inne waryjanty tejże pieśni mają: „Moja wójtówna co ci to, co cię w czepeczek owito?" Płockie ib. 151. „Oj wszystkie panny w wianeczku, jedna Kasieńka w czepeczku" Sieradzkie ib. 154. „Wszystkie panny poklęskały w wianeczku, jeno jedna ta Zuzieczka w czepeczku. O cóż ci to Zuzieczko, cóż ci to, że ci tak tę główeczkę obwito?" Szląsk ib. 159. „Wszystkie panny wiejskie córki we wiankach, jeno jedna burmistrzówna w czepeczku" Prusy ib. 167 „Wszystkie panienki we wiankach, jedna wójtówna we sznurkach. Co ci to wójtowno, ci ci to, co ci główeczkę okryto?" Prusy ib. 166. „Wszystkie panny, wszystkie panie – w zieleni ino jedna burmistrzówka – w czerwieni" Wpolska ib. 162. To ostatnie dowodziłoby, że u ludu zieleń jest godłem dziewictwa a przynajmniej legalnego małżeństwa, czerwień zaś występnej miłości.

Rączeńka -i. ż. ńki - niek mn. rączka, rączynka, spieszczenie napotyk. w pieśniach lud. „Czemuże się spodobam — cóż ja ci panie dam jeno rączeńkę" O. Kol. 1. 9. „Po czemże mnie poznali? po trzewikach czerwonych, po rączeńkach skrwawionych" ib. 14.

Rdzeń -nia m. ☐ siła żywiąca, kwintesencja, substancja czyli materja istniejąca sama przez się i z której rozchodzi się życie

nie prot

Rdzenny -a -e, od rdzenia, mający rdzeń ☐ trafiający w sam rdzeń, istotę rzeczy „strzał rdzenny" ☐ pochodzący z samego rdzenia rzeczy, własny, swojski. „Wystawa, o ile się zdaje, wykaże swojskie, rdzenne, krajowe postępy, chociaż w głównych swych zarysach dodatnio europejskie" Wiek 1887. 168. 2 „W okolicach Wołynia ogromne przestrzenie zagarnęli koloniści i ludności rdzennej robi się coraz ciaśniej" ib. 209. 3.

Reak-a. m. Ki-ów mn. Reakcyonista-y. m. ści-stów działający za pomocą reakcji „Aby sobie zjednać miłość tych ludzi (bigotów) trzeba być albo herbownikiem, albo modnym kapłanem lub zaciekłym reakiem" Elp. Mło. i Sta. 2. 62

Reakcyjny-a-e, od reakcji „Jedni znali go z zapalonym demagogiem, drudzy przysięgali, że jest na wskroś reakcyjny" ib. 69.

Realizm-u. m. w potocz. mowie: w przeciwstawieniu idealizmowi, poetyczności, naga, dotykalna prawda, rzeczywistość bezwzględna „Spojrz na dzisiejszych studentów, jak im już realizm życia, przykrość, chleb są drogie, jak tam przekonań mało a pragnień zwierzęcych wiele, jak dla nich nauka przestała być boską misteryą, a stała się chlebodajnym warsztatem" B. Bol. Hybr. 32.

Realistyczny-a-e. z realizmu wypływający, realizmem przesiąknięty, naśladujący lub odtwarzający naturę bez jej poetyzowania „Prąd ogólny epoki przebrzydle realistyczny porywa z sobą wszystko" B. Bol. Hybr. 31. „Epoka realistyczna znalazła swych krańcowych przedstawicieli-zaślepionych apostołów materjalizmu" J. Ochor. Niwa. 7. 5. „Był to mówiąc dzisiejszym językiem, obrazek realistyczny nadzwyczaj wdzięczny, chociaż ~~go~~ ręka go odmalowała" J. I. Krasz. Wiek 1878. 15

Realista-y. m. człowiek z realistycznym poglądem na rzeczy.

Realny-a-e. kierujący się realizmem, praktyczny w życiu „Patrzał i marzył, i dziwił się sam sobie, jakim sposobem z człowieka realnego stał się nagle marzycielem" J. Zachar. Wiek 1882. 287. Dod.

Realizować -ał -zuje st. cz. ndk. Zrealizować dk., urzeczywistniać, ziszczać „Spodziewamy się duszą, a realizujemy ciałem, duch pożąda a nasyca się ciało" JI. Kraszewski 33. 117 „Kiedyż myśli odpowiedziało zrealizowanie jej, nadziei rzeczywistość?" ib.

Jest w Org.

Realność – i. ż. ści – i mn. majątek nieruchomy, posiadłość ziemska lub miejska „Kapitalista, mający realność w Warszawie" Z. Kaczk. 4. 327 „Z niepewnych wieści o jego realnościach w Warszawie, miał o funduszach Flawjusza większe wyobrażenie, niżeli były w istocie" ib. 5. 34.

Jest w Org.

<u>Reasumować</u> -<u>ał</u> -<u>muje</u> słcz. ndkn. Łac. resumere, streszczać. „W naszym świecie literackim, nie pojmuję ani kapłaństwa pisarza, ani kapłaństwa krytyki, ani wielkiej missji księgarzy, wszystko ostatecznie reasumuje się w pieniądzu" J. I. Krasz. 34. 53.

Rebekować, Rebechować -at -kuje st. nij. ndkn. posp. womitować Kur. Szcz. 1869 No 10

Jest w Org

<u>Rebellizować</u> -<u>ał</u> -<u>zuje</u> st. cz. – komu z absolute. powstawać, podnosić bunt, rokosz. „Prawo było ideałem naszym... nawet rebellizując opieraliśmy się na prawie konfederacji i rokoszu" D. Dol. Nad mod. Dun. 117.

Rebochem, Rebuchem nieodm. n. wyraz żydowski, łapówka, datek w celu przekupienia kogo. „Za swe każde głupie słowo hojnie braliście rebuchem" Szczut. 1883. 7. 2.

Recepcja, łac. receptio, franc. réception, zamiast: przyjęcie. „Po pracach całego dnia, miłem wytchnieniem była recepcja, urządzona przez Reprezentację miasta Lwowa na cześć uczestników Zjazdu... W recepcji wzięli udział dostojnicy Kościoła, państwa i kraju." Czas 1888. 166. 1.

Jest w Org.

Recepcja - ji. ż. cje - cyj lm. łac. receptio, przyjęcie ceremonjalne „Wybrał się pod wieczór do hrabiny; godzinę tę przed recepcyą u niej umyślnie obrachował, aby nie zastać nikogo" J. I. Kras. Wiek 1878. 73. „Na jednej ze zwykłych recepcyj dworskich zgromadzenie było liczne" Bodz. Opow. hist. 235 „Posesorowie, zastawnicy, dożywotnicy, mieli sobie za zaszczyt przyjąć wielkiego jurisdatora... wszelako na tych recepcjach nie tracili, bo umiał je pan w sposób dyplomatyczny wynagrodzić" L. J. Dyk. Ost. Sejm. 1. 65.

Recepis-u. m. -sy mn. łac. kwitek, rewers na dowód odebrania pisma urzędowego, listu lub innej przesyłki pocztowej

Recht, wyraz niem. prow. używ. przez lud w Kuj. w wyrażeniu „mieć recht" = mieć za sobą prawdę, mieć rację, „masz recht" = masz rację, prawdę mówisz.

Redagować -ał -guje st. cz. ndkn. łac. redigere, układać rzecz pismem, piśmienne. „Krzyżacy, prawdziwi mistrze w obchodzeniu najjaśniej chociażby zredagowanego artykułu ugody" A. Small. Ost. lata Witol. 34. „Obie Izby zebrały się na posiedzenie, na którem uchwalono wystosować adres do korony... W jednej i drugiej Izbie poruczono zredagowanie adresu biurom prezydjalnym" G. lw. 88. 149. 3.

Redakcja – ji. ż. cje-cyj mn. czynność redagowania „Dwa czy trzy listy napisał nim ostateczną redakcyą był zaspokojony." JI. Kras. Wiek 1878. 40 || zbiorowo: kolegjum osób zajmujących się redagowaniem pisma, dziennika „Był dziś w Redakcyą, która w przyszłym numerze zapowiada druk jego ostatniego dla niej piszącego się dramatu" Haj. G. lwow. 1887. 113 || biuro w którem redaguje się jakieś pismo „Do trzeciej, wiecz. przecie, pracuję w redakcyi" Z. Mell. Goniec teatr. 22. „Pisał fejleton w redakcyi, z takim rozmachem, że aż stalówkę rozwrzepił" Haj. G. lwow. 1887. III. 2.

Redaktor-a. m. rowie-rów mn. ten kto redaguje jakieś pismo, dziennik „Został za marną płacą głównym redaktorem" J. Chęc. Knyt. 18

Redaktorski-a-ie, od redaktora, tyczący się, należący do redaktora, właściwy redaktorowi „Gazeta to paszcza nigdy niezapchana, beczka córy Danausa, kamień syzyfowy co się wciąż stacza gniotąc redaktorskie głowy" J. Chęc. Knyt. 9.

Reduta -y. ż. ty. -dut mn. ž w znacz. balu maskowego, zabawy; przysł. „ważż babo redutę!” = otóż masz! masz tobie! dobryś! masz waćpan jaje! „Patrzę, aż tu kościany dziadek już rozkręcony; osobno broda, a osobno główka! Ha no! - myślę sobie - masz babo bal, taj redutę!” Wł. Zag. Pam. star. paras. 22. „Chciałeś miasta, Prosperku, masz babo redutę! a może i na cieniuszą przyjdzie śpiewać nutę.” J. Ast. 1. 141

Redyf -a. m. turec. żołnierz należący do rezerwy

„Turecki zarząd wojenny polecił wszystkim komendantom wojskowym, aby zarządzili co potrzeba dla natychmiastowego przygotowania redyfów (rezerwistów) na wypadek mobilizacji" G. lw. 1888. 12. 4.

71

Referat - u. m. ty - ów. mn. pismo zreferowane, wypracowanie biurowe „Tyle umiał, ile wystarcza na napisanie biurowego referatu” K. Pienk. Tyg. Il. 2. 6. 190.

Referendarski -a -ie ž w fechtunku, tak się nazywało pewne cięcie szablą „Więc gdy Struś ciągle tylko wymierza na głowę z taką siłą, że pewnie spłatałby w połowę – referendarskiem cięciem Dziadalski go utnie.. i padła szabla z ręki..” W. Pol 7. 22.

Referendarzowa -ej. ž. we -ych um. żona referendarza „Ciotka, pani referendarzowa” A. Wilcz. Łot. 1. 105 „Niespokojności pani referendarzowej o przyszłość córki rosła” ib. 109.

73

Referować -al -ruje st. cz. ndkn. Zreferować dkn. podług fran. référer (z łac. referre), gdzie znaczy robić sprawozdanie, raport; wyrażać piśmiennie jakąś sprawę, motywować, obrabiać. „W tym sensie zreferowałem całą czynność sądu polubownego" A. Wilcz. Łot. 1. 243.

74

<u>Refert</u> - n. m. pop. wyrażenie przy grze w preferansa; podwójny rachunek dla wzywnienia gry drożwąz „grać z refertem"
cf. szturm

75

jest w Org

<u>Refleks</u> -u, m. z franc. odbicie, blask odbity, odblask, światło rzucone przez inny przedmiot. „~~[illegible]~~ „Panie dbające o efekt swoich wdzięków nie będą zadowolone z jasnego tła lóż, które daje refleks blady i sprawia, że piękna cera wydaje się mdłą i martwą." Bluszcz 1886. 315.

Refleksyjny -a -e, rządzący się refleksyą, zastanawiający się „Nie należał wcale do natur refleksyjnych, umiejących zdać sobie dokładną sprawę z doznawanych wrażeń" W. Morzk. Męż. i żony 231.

77

Reformat-a. m. ci-tów. mn. ♂ „Reformaty" meton. kościół Reformatów „Chodził codzień na Mszę świętą do Reformatów, bo to był kościół ulubiony nieboszczyka." M. Bał. pam. dziady 139

78

Regalia nieodm. n. lia-ów mn. nazwa pewnego gatunku przednich cygar „Znał się na cygarach doskonale, wybierał je umiejętnie, i chcąc go rozjątrzyć, dość było słowo przeciw jego regaliom powiedzieć" J. Kracz. 2.152.

Regaty – gat. mn. włos. regatta, wyścigi łodziami szczególniej gondolami w Wenecji. „Jeździłem na regaty do Wenecji" J. I. Kras. 2. 16. 59. „Po raz pierwszy Warszawa znajdzie ~~też~~ sposobność podziwiać wyścigi cyklistów swoich, a niebawem doroczne regaty na Wiśle, uzupełnią program naszego sportu na lądzie i na wodzie" Quis Słowo 23. 156

Regentura -y. ż. urząd regenta, notarjat. „Jeśli przy twoich stosunkach, wyrobisz mi tutaj regenturę gubernialną, jestem gotów" K. Zal. art. 264. 38.

81

Registratura - y. ż. § meton. biuro w którem prowadzą registraturę danego urzędu. „Wyciąg hipoteczny i resztę warunków licytacyjnych przejrzeć można w registraturze sądu" Ogłosz. sąd. S. ko. 88. 140. 7.

82

Regjon-u. m. ny-ów um. Łac. regio, przestrzeń, obszar, strefa „Bohater nasz znajduje się jeszcze w regjonach dla powieściarza nawet niedostępnych" T. T. Jeż 2. 16 „Trochę tam jeszcze latarz po regjonach niebieskich" Z. Kaczk. 4. 238.

83

Regulacja -ji. ż. uregulowanie, uporządkowanie. „(Tak minister spraw wewnętrznych, jako też finansów są przychylnie usposobieni dla) sprawy regulacji rzek" G. nar. 1885. 24. 1. (1)

Regulacyjny -a-e tyczący się regulacji „Roboty regulacyjne na lewym brzegu Wisły, mające na celu zwrócenie koryta rzeki, postępują ciągle" Wiek 1886. 213. 3

Regularnie adv. ξ zawsze, jak zapisał, nie odmiennie. „konie tak już były przywykłe zwalniać biegu jak tylko dobył rożka z tabaką, że regularnie przystawały" J. I. Kras. 31. 47 „Grališmy potem z godzinę w écarté, i znowu troche przegrałem. Gucio regularnie wygrywa" B. Bol. Pam. Pan. 197. (1.)

Regularność -i. ż. ξ mięsiączka u kobiet

Regulator -a. m. ry. nm. ten co reguluje, porządkuje; w machinach i u niektórych narzędzi rolniczych i innych przyrząd

do regulowania ruchu lub jakiegokolwiek działania np. u pługa żądanej głębokości orki i t.p. „W człeku jest regulator ciała żołądek" w. Szym. 3. 240 § zegar z pewnym mechanizmem (ściśle regulującym) „Godzina czwarta biła na regulatorze" J. I. Kraszewski. Wiek 1878. 66.

(·) „Ogółem w regulacji tej (Wisły) w r. b. wykończono 3000 sążni tamy" Wiek 1886. 213. 3. „Jedna namiętność zaprzęgała wszystkie jego myśli i była regulatorem jego życia" J. Bog. Wiek 1886. 266.

(1) „Regularnie co święto zawsze był urżnięty" Kl. Jun. Anan. 1887. 43. „Chodził sobie codzień regularnie na Mszę świętą do Reformatów" M. Bał. pam. Dziady 139.

Rehabilitacja - ji. ż. łac. przywrócenie do posiadania, zwrot - zadośćuczynienie materjalne i moralne - przywrócenie do czci, naprawienie opinji. „Chciał celem swojego życia uczynić reabilitację hrabinej" J. I. Krasz. 17. 109. „Myśli zawsze nad środkami jakiejkolwiek przynajmniej rehabilitacji" Z. Kaczk. 5. 41

Rehabilitować -at -tuje st. cz. ndk. — Zrehabilitować dk. Łac. przywrócić do posiadania, do utraconych praw — oczyścić z zarzutów, przywrócić cześć, naprawić reputację. „Oddano mu sprawiedliwość, rehabilitowano pamięć." D. Bol. Przed burzą 147. „Ideałów szukał między rozmaitemi upadłościami i likwidowanemi po wielekroć efektami, które starał się rehabilitować i podnieść... co mu się niekoniecznie udawało" Id. Nad modr. Dun. 180 „Oczy jej zajaśniały radością, uczuła się zrehabilitowaną w opinii świata" Bodz. Opow. lit. 48 ‖ — się st. zaim. oczyścić się z zarzutów, naprawić sobie reputację „Najusilniejszemi sposobami próbował przebłagać nieprzyjazną opinię, rehabilitować się po rzeczywistej przewinie" Wal. Łoz. Czar. Matw. 68 „Wiek XIX zwany wiekiem prozy i zimnego rozsądku, rozdzierał się nie uczuciem ale wy-

rachowaniem, postanowił u schyłku zreha-
bilitować się i prześcignąć wszystko, co stwo-
rzyła najbujniejsza fantazja poetów" L. Mast.
9. nov. 1882. 299. 3.

Rejestrowy -a -e ξ subst. „rejestrowy -ego m. wi-
wych mm. ~~ko~~ daw. kozak rejestrowy. „Wnet
pośpieszą rejestrowi ku odsieczy Czehry-
nowi" J. B. Zales. I. 127.

Rejs-a. m. sowrè-ów um. turec. kapitan okrętu „Rejis z dodatkiem efendi czyli Rejs-efendi, daw. nazywał się w Turcji sekretarz stanu i razem minister interesów zagranicznych, od arab. rejis naczelnik, od ra'as głowa. Rejis bez dodatku efendi pan, wyraża kapitana okrętu kupieckiego." Ant. Mucht. Źródł. 109.

Rejterada -y. ż. -dy -rad lm. odwrot, cofanie się wojska – ucieczka, po franc. retraite, zaś retirade, znaczy szaniec, zasłona za którą można się ukryć; wreszcie st. réitérer, znaczy powtarzać co, ponawiać. „Kto dobrze wymierzy, kto przypuści do siebie zwierza jak należy, jeśli chybił, cofnąć się może bez sromoty... więc... waszej rejterady do serca nie bierzcie" Ad. Mick. 3. 136 „Hejże na koń, pomięszać Niemcom rejteradę!" ib. 172. fig. „A to spróbujmy dysputy. – Owszem, z największą chęcią... tylko niech pierwej pooddaję sprawunki. – A! cha, cha, cha! rejterada? a co? – Ale nie rejterada" Z. Kaczk. 4. 253.

Rejterować -ał -ruje st. nij. ndkn. Zrejterować dkn. albo — się st. zaim., robić rejteradę, odwrót, podać tył, uciekać - cofać się „Ze wstydu twarz mnie pali zawczasu... powinnam była odejść, a wstyd mi było pobitej, zwyciężonej, rejterować się tak haniebnie" B. Bol. Dzien. Sev. 100 „Więc do kordów, i hejże! on się rejteruje, odcina się, już ranny" Ad. Mick. 3. 188 „Ledwie zdołał Ryków zrejterować się i wpaść we środek swych szyków." ib. 238 „Spojrzeli sobie w oczy - Stryczek zrejterował" H. Sienk. Humor. Worz. 1. 26. „Jadę więc wolno aż do zakrętu ulicy, z tamtąd rzuciwszy okiem na hufiec nieprzyjacielski posuwam się jeszcze parę kroków... i nuż w konia!... Rejteruję się w porządku, ale śpiesznie." A. Kr. Kr. Dz. 11. 76.

Rejtfrak -a. m. ki -ów mn. niem. Reitfrack, półfrak, frak negliżowy krojem liberyjnym, odpowiedni do konnej jazdy „Spojrz na tego z brodą, w rejtfraku" J. I. Kras. 18. 114. „Lokaj był w rejtfraku czekoladowego koloru" A. Wilcz. Fot. 1. 178.

Rejwach -u. m. -chy -ów mn. hałas, tumult, zamieszanie, rozgardjasz, rwetes „Widzisz pan co tu za rejwach, ja nie wiem, jakby tu mógł najjaśniejszy pan nocować" F. Bern. Nat. 152.

Reklama - y. ż. - ny mn. fran. wzmianka dziennikarska lub ustnie wieść puszczona między ludźi (+), mająca na celu pochwałę i zwrócenie powszechnej uwagi na pewną osobę lub przedmiot. „Chcesz, aby dziennik prosperował? Nie żałuj reklam, ogłoszeń, szarlataństwa" Fl. Kraków. 33. 52. „Reklamę urządzi to u siebie to pismo po amerykańsku. O swoim piszą w felietonie z rzęsistą pochwałą, we frontowych artykułach, w dziale krytycznym i w odpowiedziach od Redakcyi toż samo, depcząc przy tak wybornej okazyi wszystkich innych, którzy kiedykolwiek w tym samym kierunku pisali" Czas 1877. 74. „Okazało się, że rozgłos poprzedzający go nie był przesadną reklamą; ... to talent w swoim rodzaju oryginalny i niepospolity" Quis Kłosy. 23. 155. „Reklama zawsze gotowa, rozniesie sługębną wieść o znakomitem dziele" G. Lwow. 1877. 133. 3.

(+) lub jakikolwiek środek zwrócenia uwagi na celu

<u>Reklamować</u> st. cz. ndkn. - o co, od reklamacji, upominać się, robić reklamację, żądać zwrotu, restytucji i t. p. § - kogo lub co, od reklamy, zalecać, podnosić, zachwalać, zwracać uwagę za pomocą reklamy § - <u>SIĘ</u> st. zaim. zalecać się bijąc w oczy, nastręczać się uwadze „Każdy z żebraków starał się być obrzydliwszym od swoich współtowarzyszy. Czerwone, otwarte jamy, zamiast oczu - wodne opuchliny, konwulsje, wygięcia i inne wyroby żebraczego kunsztu, swobodnie się tu reklamowały, pod jasnem słońcem." Fr. Walisz. Now. 1882. 110.

Rekluzja -ji -i. zyę -zyj nm. łac. reclusio, odosobnienie, zamknięcie, więzienie „Siedział trochę zakatarzony w swoim pokoju, dąsając się na doktora, co mu wychodzić zakazał przez trzy dni; i czyt godziny pozostające rekluzji nieznośnie go nużącej" J. I. Kras. 46. 67.

Rekolekcja - ji. ż. kcje - cyj mn. głów. używ. w l. mn. Łac. ćwiczenie duchowne, rozmyślanie pobożne „Te rekolekcye, te ciągłe śpiewy żałobne, te biczowania, były dla niej nieznośne" Z. Kawał. 5. 89 ‖ jako pokuta kościelna, zasadzająca się na rozmyślaniu pobożnem, w odosobnieniu pod zamknięciem „Powiedz no tym proboszczu, dopiero się wsadzi na rekollekcye, ruski nie się popamiętasz" Z. Kraw. 71. 126 ‖ fig. nudy „Myślał, jak długo mu przyjdzie odprawiać rekollekcye pod cieniem drzew, po pustych alejach, nim szczęśliwy traf da mu spotkać Fredersdorfa" Id. Z 7 let. wojny 1. 29.

<u>Rekoncyliacja</u> - ji. ż. obrzęd powtórnego poświęcenia kościoła, po tegoż sprofanowaniu
„Rekoncyliacja kościoła nie była potrzebną, bo nie popełniono w nim ani samobójstwa, ani innego zgoła czynu któryby wymagał rekoncyliacji" ks. Sufr. Sew. Moraw. 9. mar. 1883.
18. 3.

Rekonstrukcja - ji. ż. cje - cyj nm. z łac. re, constructio, odbudowanie na nowo, przebudowanie „Dzieło rekonstrukcyi Nowego zjazdu do wisty zbliża się ku końcowi” Echo 1878. 188.

Rekonwalescencja -ji. ż. cje-cyj ww. Tai. przyjście do zdrowia po chorobie. „Od momentu tego, z niemocą Motry stało się tak, jakby, jak to powiadają, ręką odjął. Rekonwalescencyja jej postępowała szybko." T. T. Jeż. Op. dom. 1873. 356. „Powoli wracał do zdrowia; podczas rekonwalescencyi opanowała go apatya i głęboki żal do ludzi" Sewer Dworr 23. 60.

Rekonwalescent -a. m. nci-tów ww. Rekonwalescentka -i. ż. tki-tek ww. chory przychodzący do zdrowia. „Były chwile wielkiego niebezpieczeństwa, ale przyszła szczęśliwa kryzys, i dziś jest rekonwalescentką" H. Sienk. G. pol. 1876. 30.

Rekrutować -at -tuje st. cz. ndkn. z fran. recruter 5 porp. werbować, ściągać uczestników, zbierać „Z tej falangi małych wydziarny rekrutują się następnie zbrodniarze, zapełniający więzienia" Fr. Kraw. Mroczko G. nar. 1885. 32. 1. (1)

Rekrutant -a. m. nci -ntów mn. prow. lud. rekrutnik „Przyjechało czterech rekrutantów z wojny, dopraszają się gospody spokojnej." O. Kol. 4. 8.

Rekrutacja -ji. ż. cje -cyj mn. porp. rekrutowanie, pobór do wojska

Rekrutacyjny -a -e, od rekrutacji, rekrutowania, poborowy „Minister wojny przedstawił komisji rekrutacyjnej różne poprawki do nowego prawa" G. nar. 1885. 24. 1.

(1) „Nie było aktorów gotowych, więc z miasta i ze szkół rekrutował swoją trupę." Mier. Kamień. Kwiaty 1. 3.

100

włada rektora

Rektorat - u. m. -tu - ów um. zarząd rektorski

„Studenci podarli i spalili manifest rektora, w którym była zawarta groźba, iż w razie ponowienia się ekscesów, rektorat użyje przeciw sprawcom środków dyscyplinarnych" Dz. pol. 1888. 28. 3.

Rekuza -y, ż. -zy -kuz lm. z łac. od st. recusare, odmówienie kawalerowi ręki panny o którą się stara, odprawa, odkosz, arbuz. „Wstyd!.. toby powiedziano żem uląkł się rekuzy!" Ad. Mick. 3. 264 „Czarna polewka, podana w stole panickowi starającemu się o rękę panny, oznaczała rekuzę" ib. 329 „Czwarta z rzędu rekuza, goryczą go napełniała" J.I. Krasz. Wiek 1878. 75. „W ciągu tygodnia cztery rekuzy. O jednej z nich ludzie mogą nie wiedzieć, ale dosyć trzech na to ażeby zostać śmiesznym" ib. „Bądź co bądź jestem ciekawa... Pewnie mu dam rekuzę, ale widzieć bym go rada" B. Bol. Dzim. Ser. 112.

Rekurzować -ał -zuje st. cz. ndkn. z łac. recusare, dać rekurs konkurentowi, odmówić ręki panny „Ja mi nie rekuruję, braciszku pomału! sam mówiłeś, że jeszcze zawcześnie, zbyt młodzi" Ad. Mick. 3. 77.

Relatować, barbaryzm z franc. relater, zamiast: zdawać z czego relacyę, sprawę, robić o czem wzmiankę, wzmiankować, przytaczać, opowiadać. „Nadejście nowych osób przerwało rzpawody te, których słuchałem z wielkiem zajęciem… Relatuję zaś o tej rozmowie dla tego, że…" Koresp. z Paryża Czas 1889. 46. 2.

Zeit w. Org.

104

Relegacya-yi. ż. łac. wydalenie, wypędzenie „Zabroniono (akademikom) wstępować do towarzystw stojących po za obrębem uniwersytetu i zakładać nowe pod karą relegacyi" G. Lwow. 1886.

147. 5

105

Relief-u. m. y-ów mn. fran. płaskorzeźba
„Gzyms zdobi wielki relief z cynku Montiego, wyobrażający Pomonię rozdającą dary" E. Lipnicki G. lwow. 85. 141. 2.

<u>Religijny</u> -a -e ż mówiąc o ~~pis~~ autorze: piszący o religji, lub o artyście: biorący za treść swoich utworów przedmioty religijne „Leon wykształcił się na religijnego malarza" Kł. Warsz. 73. 218

Relikwjarzyk -a. m. -ki -ów mn. zdrb. mały relikwjarz „Wszak to ty pono relikwiarzyk z rana masz codzień nosić od pani do pana?" W. Pol 1. pach. ketm. 41 „Odzłoci nieboszczki babki relikwiarzyk" ib. 7. 4.

Remedium nieodm. n. dja-óio mn. wyraz łaciński, pozp. lekarstwo, ratunek, pomoc, środek na co. „Przy takich zmartwieniach naszych jedyne remedium jest preferansik". J. Zachar. Bies. lit. 2. 658.

Reminiscencja - ji. ż. cje - cyj. mn. łac. reminiscentia, nasunięcie pamięci czegoś dawno słyszanego, przebrzmiałego — myśl jakaś, melodja i t.p. powtórzona przez autora lub kompozytora z własnych dawniejszych albo też cudzych niegdyś zasłyszanych. „Reminiscencje gminnych pieśni, przez Teof. Lenartowicza" Kur. lit. 1875. n. 13. „Przeprowadziwszy tak postać główną komiczną według recepty farsy przez trzy akty, wygotowawszy ją w retorcie autorskiej fabryki w esencji dowcipu własnego oryginalnego i z waporami reminiscencyj, uzyskuje się to, czego autor pragnął" Kur. Poran. 9. mar. 1885. 33. 2.

110

Remizowy-a-e, od remiza ptaka „Alboż owe łumniska? każdy o tem wiedział, że niby w remizowem gniaździe Czeźnik siedział" W. Pol 3. 154.

111

Rendez vous wyraż. franc. Randewu nieodm. n. umówiona schadzka, daw. zrok(!) „Wykradł się z parku na czułe rendez vous z panną..." Tyg. Ilustr. Wiek 1878. 17 „Pilnuj się, panie Aureliusie! żona twoja z adjunktem dała sobie randewu" Tyg. Ilustr. 10. 249. (!) głównie tycze się schadzki miłosnej „Wybrał to miejsce na schadzkę ze swą bogdanką. Rendez vous zostało odkryte i przyszło do gwałtownej sceny" G. nar. 1885. 128. 2.

Renegat-a. m. ci-tów mn. łac. re-negatus ꝫ odstępca wiary, przekonań, opinij politycznych i t. d. „Niewiem dla czego i zkąd, w kolebce już stałem się renegatem tradycyj rodzinnych." J. I. Kras. 2. 16. 83. „Zaraz tedy renegaci od partji generalskiej puścili szmermele pomiędzy swoich że wisłocki czmychnął." P. J. Dyk. Ost. Sejm. 2. 52.

Renesans - u. m. bez l. mn. - franc. renaissance, odrodzenie, ~~rozpoła~~ w dziejach cywilizacji: kierunek humanistyczny, jaki nastąpił po ciemnocie średniowiecznej, w utworach sztuki; styl właściwy tej epoce. „Polska, jak cały Zachód, bierze udział w tym wielkim procesie duchowym, który w dziejach cywilizacji nazywa się humanizmem i renesansem" L. Dębic. Akad. wileń. 11. „Kaplica ta w stylu włoskiego renesansu, ozdobiona jest freskami" G. Lwow. 1887. 148, 3. „wzory te po największej części z wczesnego francuskiego odrodzenia, z czasów Franciszka I, kiedy architektura i połączone z nią domowe sprzęty porzuciły gotyckie kształty, aby pod tchnieniem włoskiej myśli, nowe, szczero francuskie stwarzać formy. Otóż wczesny renesans francuski, to jedna z najpiękniejszych epok sztuki." K. Tyg. il. 1888. 8.

Reńszczak-a. m.

Remio-a, Rynio-a. n. nie-ów mn. posp. Galic. reński, złoty reń. austryjacki. „Na konkursie krakowskim palmę obrośniętą w renie zdobyli Anczyca Emigranci amerykańscy.." Dies. lit. 1. 302 „W zak. i na tym padole płaczu żyje się nieźle, dopóki są renie!.." ~~J. Narz.~~ Ah! renie, renie!.. gdzie wy jesteście?" J. Narz. Tyg. Il. 2. 7. 211. „Masz rynia, ale jak mię osukas, albo pieniądze przepijes, to cię dopiero ostąpłujś." Wł. L. Ancz. Obr. dram. 126. „A teraz.. (nadstawia rękę) reńszczaki! - Zaświerzbiały dłonie?" A. kr. Fr. Dzieck. 8. 48.

Reński-ego. subst. m. złoty reński austryjacki, gulden „Przemieniła jej reńskiego na szóstaki" Elp. Mło. i stary 2. 135. „Przyszedł tu z myślą załatania tej sprawy kilkunastu reńskiemi." M. Bał. pan. dzia dy 94

„Był bal na biedaków i pisało w gazecie, że było prawie tyrięć ryniów czystego do chodu" M. Bał. pan. dzia. 100

Jest w Org.

Renoma - y. ż. my - nom mn. franc. renommée, reputacja, rozgłos, sława, dobre imię „Interes ciężki, więc go się podejmę, bo mnie właśnie takich potrzeba żeby sobie i renomę i klientelę rozszerzyć" J. I. Kracz. 31. 144. „Była to chwila gdy ludzie z cynizmem dorabiali się pieniędzy i renomy" S. Dol. Nad mod. Dun. 58 „Znałam lekarzy, którzy w ten sposób robili sobie renomę, udając rzekomo zajętych, rozrywanych" M. Bał. Dia. mun. 222

Renomowany -a -e, mający renomę, głośny, wzięty, który zyskał rozgłos „Tak o koronę dobijali się konkurenci, ludzie wszystko bogaci, renomowani, znacznych rodów i fortun niemałych" J. I. Krasz. Tyg. II. 2. 5. 315 „Patronowie niższego urzędu wysługiwali się renomowanym mecenasom" J. I. Krasz. 64. 12 „Miejscem posiedzeń bywał pewien renomowany skład win i towarów kolonijalnych w miasteczku" W. Gom. Kolce 1878. 230.

Reńskowy-a-e, wartość reńskiego austryackiego mający, „kupę austryackich dukatów wysypał na stół... na wierzch garść tysiącreńskowych biletów" JI. Krasz. 2. 33. 186
„Wsunęła jej w rękę reńskowy papierek" Elp. Mło. i Sta. 2. 134.

Jest w Orgl.

Renta -y. ż. ty mn. franc. dochód od kapitału leżącego t. j. nieznajdującego się w obrocie np. handlowym, przemysłowym i t. p. § posp. ogólniej ~~ka~~ wszelki dochód

Rentować się st. zaim. przynosić rentę, dochód, opłacać się

Rentowny -a -e. zyskowny, przynoszący dochód „Ma leżące pieniądze i kilka rentownych udziałów w fabryce cukru" A. Wilcz. Woły rob. 38 „Będziemy fabrykować papierosy na sprzedaż: jest to ~~ro~~ lekka robota i rentowna" Id. Tyg. powsz. 1880. 483.

Reperować -ał -ruje st. cz. ndkn. Wyreperować, Zreperować dkn. lepiej brzmi niż reperować, z łac. reparare. „Myśliłem, gdy nam zamek wrócony zostanie, obrócić grosz na murów wyreperowanie" Ad. Mick. 3. 316. Podreperować dkn. nieco, częściowo poprawić. „Majątek chociaż nadszarpany trochę, łatwo było podreperować posagiem" J. Dziewk. 3. 22.

Repertuar-u. m. -ry-ów mn. w Galicyi Repertoarz-a. m. -rze-ów mn. franc. répertoire, z łac. repertorium; teatr. spis sztuk do grania – porządek grania, przedstawień na pewien czas, np. na tydzień – zapas, zasób, rodzaj sztuk pewnej sceny lub artysty który je grywa „Jeżeli mamy zapożyczać z repertuaru nowszego sztuki dla naszej sceny, to w każdym razie brać je trzeba z repertuaru tych scen, które zostały wierne szlachetniejszym celom sztuki" Echo 1877. 39. 1. Felj. „Podniosły styl całkiem wykluczono... już dramat niechętnie jest widzianym na scenie, a cóż dopiero mówić o tragedyi!... parodya jej miałaby jeszcze wolne miejsce w repertoarzu" Quis Bluszcz 23. 155.
„Dykcya dla kobiety, której repertuar nie pozwala uciekać się do zewnętrz-

nej charakterystyki, jest jedynym instrumentem, z którego wydobyć musi wszystkie motywa psychologiczne przedstawianych postaci" Wł. Bog. Tyg. powsz. 1882. 76. (: „Jej repert.... charakt. "Swoj")

121

Repetjer-a m. ry-ów mn. zegarek kieszonkowy bijący godziny za naciśnięciem sprężyny „Nazajutrz otrzymała prześlicznie emaliowany repetyer z łańcuszkiem weneckim" Au. Wi: 5.22.

Repetjerowy-a-e nazwa nowo wynalezionej broni palnej z systemem rewolwerowym „Z uzbrojeniem armii w karabiny repetierowe, rząd niemiecki śpieszy się nadzwyczajnie" Wiek 1887. 1.1. „Jednocześnie z wyjazdem generała Ferron na granicę wschodnią, przystąpiono do uzbrojenia wojsk tam stojących, w karabiny repetjerowe systemu Lebela" ib. 234, 1.

Sprawozdawca

Reporter -a. m. rzy- rów mn. z łac. reportare, po franc. reporter st. znaczy: powtarzać rzeczy słyszane; w dziennikarstwie, dostarczyciel nowin do dziennika. „Prócz reportera, który z obowiązku wszystkie notuje „wypadki" nikt z pewnością nie zwraca większej uwagi na taki obiad dyplomatyczny" Dz. pol. 1888. 27. 1. „Dziwnie antypatyczną była mu osobistość tego wszędobylskiego, wszystko wiedzącego reportera, który niedyskrecyą swoją kilkakrotnie już mu się naraził, podając o nim w gazetach różne, czysto prywatne wiadomostki" Haj. G. lwow. 1887. 163. „Kilku współpracowników i reporterów przeglądało właśnie wieczorne dzienniki i przygotowywało materyał do jutrzejszego numeru, rozmawiając o sensacyjnym artykule dzisiejszym" M. Gawal. Bluszcz. 23. 349. „Sto dwadzieścia par w mazurze naliczyli reporterzy miejscowych pism na wieczorku" Dz. pol. 1888. 41. 2.

Reporterja - ji. ż. bez l.mn. - zajęcie, fach, obowiązki reportera - wżn. zbiór. reporterzy. „Na brak sensacyjnych wiadomości miejscowych w ostatnich dwóch tygodniach nasza reporterja uskarżać się nie potrzebowała. Mieliśmy zamach samobójczy młodego przemysłowca" Kurj. Warsz. 23. 322.

Reporterski - a - ie, tyczący się reportera, reporterji „Młody jakiś człowiek, z wyraźną miną pielęgnia redakcyjnego, któremu dopiero wykluwają się reporterskie piórka, wszedł do gabinetu" M. Gaw. Warsz. 23. 349.

„Reporterja balowa zanotowała, że na tym balu „panienek" było więcej mężatek niż panien" Wiek 1888. 30. 3.

Represja -ji ż. ukaranie, nie puszczenie winy płazem. „Żydzi po dawnemu rujnowali kraj lichwą, profanowali Hostję, zarzynali dzieci w wielki piątek i t. p. Lud szemrał, trzeba było znowu represji. Karol VI nareszcie wygnał żydów z całego państwa zabroniwszy im powrotu pod karą śmierci." Wiek 1886. 152. 2.

Zeit w. Ovg.

Reprymenda -y. ż. dy -mend um. franc. réprimande, nagana, napomnienie, bura, wymówka mająca charakter strofowania, zgromienie „Do każdego z nich przemówi jego językiem, wypali reprimendę." J. I. Krasz. 71. 87 „Nie mogła słowa powiedzieć, żeby potem nie nastąpiła reprymenda za każdy głośniejszy śmiech albo ruch nie salonowy" A. Wilcz. Fot. 1.106 „Mógł się spodziewać porządnej od potowicy swej w drodze reprymendy" ib. 150 „Za to potem dostałem od żony reprymendę, abym się rachował ze słowami" ib. 174.

Republika -i. ż. -ki -blik lm. łac. respublica, rzeczpospolita „Pan sędzia Lubelski, dziedzic na Babinie... jak Platon sam sobie republikę stworzył, ale w tej republice szło wszystko opakiem" W. Pol 7. 12.

Reskrypt -u m. -ty v. -ta -ów mn. łac. rescriptum, pismo monarchy lub wyższych władz rządowych, zawierające rozporządzenie z poleceniem wykonania takowego przez władze niższe. „Młody Brühl miał lat dwanaście... król reskryptem swym dodał mu wieku, aby mógł rozpocząć urzędowanie" J. I. Kras. Sta war. 1. 28.

<u>Resor</u>-u m. <u>ry</u>-rów lm. franc. ressort, sprężyna z żelaza lub stali, utrzymująca pudło pojazdu pomiędzy kołami

<u>Resorowy</u>-a-e, od resoru 2. mający resory, z resorami, na resorach „Wyszli przed wrota i zobaczyli piękną resorową najtyczankę czterema końmi zaprzężoną" J. I. Kras. 1. 17.

Respekt-u. m. § „być na respekcie", przebywać u kogo w charakterze przyjaciela domu, zaufanego, bez pełnienia jakiejkolwiek obowiązkowej funkcji.

Respektowy-a-e, znajdujący się na respekcie, rezydujący „Którerwie to domie chowało się ciemni ubogiej szlachty, panien respektowych, rezydentów" J. I. Krasz. 90. 21. „Panna Anna respektowa księżnej pani" H. Sienk. Og. i mie. 3. 199. „Zjechała tam była pani Sołtanowa, a razem z jej dworem panna respektowa; ej panna jak lania" W. Pol. 3. 18.

daw. Restauratornia

zdrb. Restauracyjka -i. ż. jki -jek mn.

Restauracja -ji. ż. cje -cyj mn. wzięte z franc. restaurant, to co pokrzepia, odżywia, w którym język zrazu miało znacz. żartobliwe jak dziś u nas jadłodajnia; traktjer, traktjernia, garkuchnia w najlepszym gatunku „Okolica w zwierzynę bogata dostarcza jej obficie restauracyi, którą tego roku objął kucharz francuzki" J. A. Fr. Kom. 1.170 „Pewnie poszedł do restauracyi zamówić kolację." M. Bał. Klo. 12.347. „Weszli do małej restauracyjki i siedli za stolikiem" J. I. Kraszewski. Wieb. 1878. 77. „Przy każdym zwykle Hotelu są garkuchnie czyli restauratornie po modnemu, znajdują się wszakże traktjernie i oddzielnie.." 1827 L. Gołęb. Opis. Warsz. wyd. 2gie 186.

Restaurator-a. m. rowie-ów mn. ten co restaurује co, odnawia, naprawia, podnosi, wskrzesza §-rzy-ów mn. utrzymujący restaurację, traktjernik. „Obiadowali z kilku przyjaciółmi u restauratora" Z. Kaczk. 5. 58..

132

Jest w Wg.

Restrykcja - ji. ż. cje - cyj nm. łac. restrictio - zastrzeżenie, ograniczenie, warunek ograniczający, modyfikujący coś. „Wielki grzech, bezbronnego zabić niewolnika... jedna jest restrykcja: jeśli popełniono nie z zemsty głupiej, ale pro publico bono." Ad. Mick. 3. 249 „Gdy się dość nagadali, raczyli przystać wszyscy z małemi restrykcjami na sposób pojęcia choroby i kuracji przez doktora Wyrwicza" JI. Krasz. 19. 59. „W każdej tak szumnie poczynającej się pochwale, była restrykcja, co ją naraz zupełnie niszczyła" ib. 34. 18.

133

Jest w Org

Restytuować -ał -uuje st. cz. ndkn. łac. restituere, zwrócić coś niesłusznie zabranego „Musiał być ślubować pod absolucyją, dobra te restytuować” Ad. Mick. 3. 156.

134

jest w Orz

niekiedy Resursa -y. ż.

Resurs -u. m. sqg. od um. fran. ressource, środek pomocniczy, sposób ratunku, wydobycia się z kłopotu, zażegnania niebezpieczeństwa i t. p. źródło skąd można czerpać na wszelki wypadek, ucieczka w tym razie „Mówił mi, że pomimo wszystkich resursów jakie tu sobie starał się wyrobić, aby życie uczynić znośniejszem - staje się ono, à la longue, bardzo nudnem." JI. Krasz. 2. 33. 42 „A cóżbyś zrobił, gdybyś zubożał. - Kochany dziadunia... to nie jest możliwem... wy mamy zawsze resursa, a w końcu rodziny znaczniejsze wzajem się od upadku bronią... a wreszcie mam inną, wychowanie." ib. 83 „Mam dosyć tego com się dorobił, w politykę bawić się nie lubię, do ambicyi jeszcze nie dosyć zestarzałem. To resurs na te lata, gdy już inne potrawy nie smakują." B. Bol. Nad modr. Dun. 53. „Cała nasza resursa w tem stworzeniu cudnem, bez

niego, to miasteczko jak byłoby nudnem" J. U. Niemc. 2. 116. „Pieniądze, które nam zagrabił, były naszym ostatnim resursem, były deską na której mieliśmy wypłynąć z rozbicia." J. Uowen. 1. 77.

Reszka, Rzeszka inaczej sitko, gra „w orzeł lub sitko v. reszka" cf. siutka

Reta! Retyǫ! wykrz. ǯ niebylko w znacz. woła-
nia o ratunek; wyobraża niekiedy niespo-
dzianą radość lub to samo co: jej! dla Bo-
ga! Jezus Marja!, O rety!"

Retować, Retunek. W niektórych okolicach
lud tak wymawia, zam. ratować, ratunek
cf zdreda, zdredzić „Dziewczyna się po tej
wodzie urwzała, na retunek ojca matki wo-
łała, a zretyjesz pani matko jeno mnie,
nie ma na tym dunaiku i sto tobie" Szlązk
O. Kol. 1. 161.

Retman -a. m. nowie -ów mn. ~~gwar.~~ bywaj. niem. / rotman, przewodnik statków na rzekach spławnych „Retman jadący na przodzie całego szeregu galarów, coś sobie pośpiewuje" J W. Wdowicz. G. nar. 1882. 274. 1.

<u>Retoryka</u> -i. ż. § fig. przysłowiowo: „kazać komu słuchać retoryki," zbywać, zabawiać słówkami, zamiast należytego żywienia. „Jeździł koczykiem, ale koni nie miał za co popaść, i zmuszał do słuchania retoryki" J. I. Kras. 58. 81.

Pol. w. Aug.

Retraktacja - ji. ż. łac. odwołanie własnych słów, przekonań, wierzeń, błędów i t.p. „Z informacyj jakich mu zbieg wolnomularstwa mógł dostarczyć obficie skorzystał i zażądał retraktacji solennej i otwartej co do przeszłych wykroczeń” G. lwow. 1886. 162. 4.

Reumatyzm - u m. zmy - ów mn. posp. Romatyzm i Rumatyzm, łac. rheumatismus, med. gościec, choroba objawiająca się bólami w rozmaitych miejscach. „Patrzcie co za anons.. Na wszelkie rodzaje świeżych i zadawnionych reumatyzmów, paraliżów..” J. A. Fr. 1. 169 „Rumatyzmy jakieś tupią..” A. lw. Fr. 5. 96.

Jest w Str

Rewanż. u. m. ża-ów nm. fran. revanche, odwet, odpłata, w grze jakiejkolwiek: dozwolenie odegrania się „Przyrzekłem dał(em) rewanż na bilardzie" JU. Niemc. 2. 228.

Rewelacya-ji. ż. łac. odkrycie, wyznanie pzwiadanej tajemnicy „To oddalenie się rzuciło podejrzenie na człowieka, który jakby z obawy rewelacyj starościca, uszedł bez wieści" Tt. Krasz. Wieb. 1878. 59. „Zatwardziałego grzesznika z pod indeksu wyjęto i do podpisania zupełnej rewelacyi wolnomularskich tajemnic zaproszono" G. Lwow. 1886. 162. 4.

Rewerber-a. m. -ry -ów mn. franc. réverbère, z łac. śr. reverberare, odbijać; lustro metalowe przy lampie lub latarni, odbijające i powiększające światło. „Nad bilardem wisiały lampy z rewerberami dla oświecenia go wieczorem." JI. Kraszewski. 33. 92. § przen. latarnia stojąca przy ulicy.

Jest w Org.

Rewerencja -ji, ż., -cje -cyj, mn. łac. reverentia, uszanowanie, czołobitność, wysokie uważanie. „Dalejże ściskać szlachcica, a podniósłszy szerpentyjusz z ziemi, z rewerencją oddając, prawił: — Wybacz miłościwy bracie, żem nieco za gorąco z tobą postąpił" B. J. Dyk. Ost. Sejm. 2.13.

Rewident -a. m. -nci -ntów mn. rewidujący,
sprawdzający, odbywający rewizyę,
rewizor. „Przy rewizyi towarów,
uwagę rewidentów zwróciło..." Wiek
1875. 162. 3. || Galic. urząd biurowy,
kontroler. „Z drugiego pokoju war-
knął chrypliwy baryton Jaśnie pa-
na rewidenta: „panie asystencie,
proszę przekonać się w księgach..." A.
Urb. Gr. mar. 1885. 137. 1.

Rewidować -ał -duje st. cz. ndkn. Zrewidować

Obrewidować dkn. przeglądać, oglądać, przetrząsać, szukając czego - szczególniej tycze się poszukiwań policyjnych i celnych „Dwaj ichmoście, gospodarujący nie u siebie, niezmiernie byli czynni, pruli krzesełka, darli kanapę, próbowali podłogi, zaglądali za piec, na piec, rewidowali belki u pułapu, macali stoliki pod spodem, słowem zdawali się czegoś szukać, czego znaleźć nie mogli" B. Bol. Przed burzą 80 „Przyszły te szelmy z policyi wieczór, strzęśli, zrewidowali het do najmniejszego kłapcia... pozabierali papiery.." ib. 88 „Zrewidowali mnie pod tym pozorem, jeżeli ja przy sobie nie mam noża" Sam. Kilim. 77. „Jakże można zatrzymywać mi paszport? Wszystkie rzeczy już wyproszą, a moich nie. Czemu moich nie biorą. — Nie rewidowane" J. Korzen. II. 75.

Rewizyta -y. ż. ty -zyt mn. z łac.-fr., wizyta oddana osobie, która nas pierwsza wizytowała „Poznałam ją u wód, więc jak nas tutaj wizytowała w Warszawie, oddałam jej rewizytę, i zaprosiłam na dzisiejszy wieczór" Ar. Wi. 5. 130

Rewizytować -ał -tuje st. cz. jdntl. oddać rewizytę.
„Wówczas czem bogat, tem był rad brat bratu; i jeden jechał chętnie do drugiego w gościnę, bo się nie bał wzajemnych odwiedzin... Dziś to idzie inaczej; każdy w domu siedzi, by się nie wystawiać na kosztowne teraz rewizyty." J. Dzierzk. 2. 41.

jest tylko rewolta

Rewoltować -ał -tuje st. cz. ndkn. Zrewoltować dkn.
franc. revolter, podżegać do rokoszu, buntu się przeć porządek, przewracać do góry nogami „Przez owe trzy dni, cały nasz dom był zrewoltowany i krajaty, przymierzany, zdejmowany i znowu krajaty" A. Wilcz. Fot. 1. 172.

Rewolwer-u. m.-ry-ów unm. ang. broń palna krótka, z której można dać raz po raz kilka strzałów

Rewolwerowy-a-e od rewolweru, z rewolweru „Wczoraj rzucali miljonami, a nazajutrz szli wstyd i rozpacz leczyć kulą rewolwerową" B. Bol. Nad modr. Dun. 157 „Nocami dość często rozlegają się rewolwerowe strzały" Fr. Maw. Mroczko G. war. 1885. 32. 1.

Rezerwa -y ż. wy- zerw um. § wojsko odwodowe, przeznaczone do posiłkowania, przyjścia w pomoc głównym siłom w razie potrzeby fig. „Żaden z konkurentów nie wiedział, gdzie stoi - czy na przodzie, czy w tyle, w szeregach rezerwy." J. Zachar. Dies. lit. 2. 660 „Ja zostałem w rezerwie zaliczony do tańczących" A. Wilcz. Tot. 1. 180 - „Minister zakomunikował prasie wniosek, zdążający do umocowania rządu w wypadku mobilizacji przeznaczenia nadmiernej cyfry żołnierzy, pułków i kadr do rezerwy" Dz. pol. 1888. 17. 3. § zachowanie sobie, warunek, zastrzeżenie „Co się tycze pogłoski, należy ją przyjmować z wszelką rezerwą" G. lwow. 1888. 21. 2. „We wszystkich państwach starają się mężowie stanu zachować jak największą rezerwę w omawianiu sytuacji politycznej" ib. 24. 3.

Rezerwista -y. m. ści- stów mn. należący do rezerwy „Turecki zarząd wojenny polecił wszystkim komendantom wojskowym, aby zarządzili co potrzeba dla natychmiastowego pogotowia redyfów (rezerwistów) na wypadek mobilizacji" G. lw. 1888. 12. 4. „Francuski minister wojny zamierza opóźnić urlopowania rezerwistów o rok, przez co umożliwi utworzenie czwartych batalionów" Dz. pol. 1888. 18. 3. „Gdyby przewidywano wojnę, nie rozpuszczanoby rezerwistów" Wiek 1888 13. 1.

152

Jest w Org.

Rezerwować – at. – rezerwuję ndk. ndk. zarezerwować dk. – sobie, zachowywać sobie, warować sobie „Proszę o zarezerwowanie jednego miejsca stojącego na trzeciem piętrze" Dz. pol. 1888. 31. 2

Rezonans - u. m. franc. résonnance, brzmienie, dźwięk, mówiąc o instrumencie muzycznym.

Rezonant -a. m. -nci -ntów mn. Rezonantka -i ż. -tki -tek mn. pofp. osoba wiele rezonująca, wymowna „Wdowa po jakimś jenerale, nadzwyczaj gadatliwa rezonantka" A. Wilcz. Fot. 1.215.

Rezultat -u. m. ty-ów nm. fran. résultat, z słowa łac. resultare, wynik, ostateczny wypadek jakiejkolwiek czynności „Rezultat ten bytności u podkomorzego wielką matce radość sprawił." T. T. poż. 2. 21. „Uradowany niezmiernie rezultatem tego spotkania, biegł prosto do siebie, aby się postarać o świadków." Z. Kaczk. 4. 319. „Takie postanowienie było rezultatem tej niebezpiecznej choroby i długiej walki" ib. 5. 58 „Wkrótce przestałem myśleć i o wilku i o nieforetunnym rezultacie polowania" H. Sienk. G. pol. 1876. 20 „Nakupiły Tachmanowie bez liku, a pokazało się w rezultacie, że wszystkiego za mało" A. Wilcz. Łoś. 1. 167 (1) § przysłówkowo „w rezultacie" = ostatecznie, koniec końców „W rezultacie zaczynam się nudzić; a to zły symptomat, kiedy się ma lat dwadzieścia dwa

i jest się wdową" K. Zal. Art. 264. 70 „No, w rezultacie nie zrobił przecież nic tak ostatecznie podłego" ib. 74.

(1) „Biernoś́ć jej charakteru i bojaźliwość jest rezultatem jej wychowania" Sewer Dlaczeg 23. 60

Rezurekcya - yi. ż. -ye - cyj mn. łac. resurrectio zmartwychwstanie, w kościele uroczystość zmartwychwstania Pańskiego w nocy w wielkiej soboty na niedzielę wielkanocną „Od wielkiego czwartku do rezurekcyi nic w usta nie brać" D. Bol. Przedburzą 107 „Nadeszła wreszcie doba Wielkiej nocy - na rezurekcyę w dzwony uderzono i Bóg zmartwychwstał w wielkiej niebios nocy" W. Pol 1. pach. betus. 37.

Rezydent-a. m. nci-ntów mn. zz Rezydentka-i. ż. tki-tek mn. z mieszkający w cudzym domu w charakterze pośrednim pomiędzy dworzaninem a przyjacielem, bez określonych obowiązków krewnym. „Niech sobie kto chce na rezydentów wyrzeka, był to ród dziś wygasły ludzi bardzo poczciwych i potrzebnych. Czego rezydent nie robił? czego nie słuchał, nie cierpiał, a zawsze z twarzą pogodną, z obliczem wesołem, z gadką na ustach, z ukłonem" J.I. Kras. 31. 191. „Otacza ich liczne koło rezydentów, krewnych, wychowańców" ib. 71. 38 „Kiedy pan Bóg tak zdarzył, będzie nam weselej; nie było rezydenta, będziemy go mieli! raz na zawsze zapraszam do mojego domu i do stołu i serca." W. Pol 7. 65 „Powypędzał wszystkie rezydenty, Francuzy, Włochy, bo była tu tego

ćma" Z. Kaczk. 4. 159. „Niegdyś po magnackich i szlacheckich dworach przesiadywali starzy rezydenci... bliżsi lub dalsi powinowaci, czasem starzy przyjaciele tylko" K. Wrasz. Echo 1877. 286. „Była czemś pośrednim między sługą a rezydentką w najordynaryjniejszym gatunku" J. I. Krasz. Wiek 1879. 5. „Jej pasierb stał się panem majątku, a ona zamieniona prawie li w rezydentkę z niewielką pensją kwartalną" Z. Kaczk. 4. 335.

„Był prawdziwym typem dawnego rezydenta, który żył tylko życiem swojego patrona. Przywiązany do prezesa i do jego całej rodziny, byłby się dał za nich wszystkich porąbać na sztuki... Choć nie miał żadnej funkcji wyraźnej przy prezesowskim dworze, mięszał się do wszystkiego, i zaglądał do każdej dziury" J. Dzierzk. 2. 48

Rezygnacja - ji. ż. poddanie się konieczności, woli Bożej, zgodzenie się z przeznaczeniem, spokojne i cierpliwe znoszenie cierpień i przeciwności, zdanie się na Opatrzność. „Uczucie, nie mające w języku naszym nazwania, bośmy go w sercach nie mieli, nie mamy... rezygnacja." J. I. Kras. 15. 10. „Chwila gorączkowa już przeszła, pozostała... rezygnacja w cierpieniu" ib. „Słodycz jej uśmiechu ma w sobie coś świętego, bo w nim rezygnacja chrześcijańska się widzi" ib. 71. 97. „Miałem za złe tę świętą męczennikom naszych rezygnację" J. Dzierzk. 8. 356. „Z prawdziwie chrześcijańską rezygnacją poddał się losowi" Wł. Łoz. Czar. Matw. 62. „Eljasz wysłuchał przydługiej nauki moralnej z przykładną rezygnacją, i - nie sprzeciwiał się stryjowi" B. Bol. Nad modr. Dun. 182.

Zrezygnować dkn.

Rezygnować cz. ndkn. Łac. zrzekać się, odstępować „Więc już-ście całkiem zrezygnowali z Jędrzeja?" Z. Kawk. 4. 304. „Nie zaniedbała niczego, aby go przekonać, że dawno już z niego zrezygnowała" ib. 5. 4. § — się zaim. ndkn. Zrezygnować się dkn. z rezygnacją zgodzić się na co „Trzeba być mężem i mieć rezygnację. A więc zrezygnuj na to po męsku" Z. Kawk. 4. 291. „Zrezygnowałem się na oddalenie, by za rok w okazalszych przed nią stawić się barwach" Z. Mill. Groch. wian. 13.

„Zrezygnował był z pretensyi do tronu" J. Leniek Przew. nauk. i lit. 15. 157.

Reżyser-a. m. rowie-ów um. franc. régisseur, teatr. kierujący widowiskami scenicznemi pewnego teatru, układający i inscenizujący spektakle, obsadzający w nich role i dający informacje aktorom na próbach, które powinny się odbywać pod jego nadzorem. fig. „Los, ów kapryśny reżyser na ruchliwej scenie życia" A. Urb. G. nar. 1885. 137. 1.

Reżyserja-ji. ż. rje-ryj um. urząd, funkcja, obowiązki reżysera „Zdarzyło się, że czynna reżyserja nasza, po kilkomiesięcznych obietnicach, wznowiła starą sztukę" Kur. Świąt. 1872. 63.

„P.. lubi przedewszystkiem lekki, wesoły, zabawny rodzaj, w którym sam celuje jako aktor, a który eo ipso popiera, jako reżyser" Quis Kur. 23. 155.

161

Rębajło - a. m. Ły-ów mn. posp. żart. rębacz, junak „Zarzępiali co znamienitszych rembajłów, których sława była ustalona" H. Sienk. Og. i mie. 3. 221.

Ręka – i. ż. § różne sposoby mówienia: „obronną ręką wyjść" = szczęśliwie, bez przypadku, bez szwanku, straty. „Za Sasów familja ta sprzyjająca Leszczyńskiemu, wyszła obronną ręką z zamętu" J.I. Krasz. 1.48 „Kupił tanio majątek zadłużony, rozprawił się z wierzycielami po sądach, wyszedł obronną ręką." ib. 16.60 „Do wyjścia ręką obronną niemasz dlań sposobu innego, jak tylko ożenek, bodaj z makolągwą byle posażną" J.I. Jez. 9 nar. 1878. 73. § „Jedną ręką czekać" = rozpocząć ucztę, obiad i t.p. nie czekając na osobę zaproszoną. „Stała dobrodzieja najniższy sługa! jedną ręką czekamy... — Dziękuję Waści, nie przyszedłem przeszkadzać, ale patrzeć tylko i cieszyć się ze braciszkiem przy apetycie." J.I. Krasz. 76.16 § „grać na cztery ręce" = we dwie osoby na jednym fortepianie „Generałowa z zapałem grywała na cztery ręce z Lucią." J.I. Krasz. Wiek 1878. 63

(1)

§ „Ręka w rękę,” przysłówkowo = zgodnie, jednomyślnie „Partya spekulujących na zniżkę w Berlinie, idzie ręka w rękę z Petersburskiemi potwornemi wiadomościami puszczanemi przez prasę, oddziaływa na obniżenie kursu wogóle, a w szczególności na wartość naszego rubla” Wiek 1883. 9. 3. (2)

§ prow. „ręka” w gospod. rolnem, zmiana, każde z pól na jakie podzielony jest płodozmian „Miał pola ornego po czterdzieści kilka morgów co trzy ręce” J.I. Kras. 73. 97.

(1) „Wymyślała zajęcia, zabawy, czytania, zachciewała grać na cztery ręce, słowem czyniła co mogła żeby rozerwać Julię” J.I. Kras. 15. 37

(2) „Zasada.. popierania tej narodowości, która chętnie z Rosyą pójdzie ręka w rękę.” Wiek 1885. 240. 1

§ „z pocałowaniem ręki” = z wdzięcznością, wdzięcznem sercem, ochoczo, skwapliwie „Przyszedł z myślą załatania tej sprawy kilkunastu rublami, był przekonany, że ów biedak przyjmie takie wynagrodzenie z pocałowaniem (3)

(3) ręki, a tym razem trafił na wyrafinowanego wyzyskiwacza, który z przypadkowego znalezienia listu umyślił sobie zrobić stałe źródło dochodu” M. Bał. Pans. dziady 97.

<u>Rękawica</u> -y. ż. <u>ce</u> -wic lm. § fig. „rzucić rękawicę" = wyzwać kogo do boju § „ubrać się w rękawice" = wziąć łapówkę „Taką wziął łapówkę, w takie się rękawice ubrał!"

Rękojmia - i. ż. mie - i mn. 3 w znacz. moral. pewność czego, będąca skutkiem przeświadczenia, zbiegu okoliczności i t. p. „Z drugiej uważając strony, pewnym mnie czynią przymioty mej żony... skromna, nieśmiała. — Ach, znam ją dokładnie! — A nadewszystko, że bardzo nabożna. — Większej rękojmi czyliż pociągnąć można?" A. hr. Fr. Z. 53.

Robak -a. m. ki -ów nm. zdrb. Robaczek -czka m. czki -ów nm. ż posp. pieszcz. „robaki, robaczki" dziatwa. „Zwabionych strzałami dwóch na pół bosych pastuszków ukazuje się na skraju lasu. Broń Boże wypadku, moglibyśmy jeszcze którego z tych niewinnych robaczków postrzelić" J. I. Krasz. 2. 33. 181. „Miał pięcioro robaczków, a nie było to niepodobieństwa by się liczba ta jeszcze powiększyć nie miała. Dla tych robaczków pracował, dla nich się poświęcał" Id. Dies. lit. 6. 292. „Płakała patrząc na te nieszczęśliwe dzieci, robaczki niewinne, co przytulone do siebie leżały na ziemi" J. Dzierzk. 2. 309.

166

<u>Rober</u>-bra v. <u>Robr</u>-a. m. <u>bry</u>-ów mn. ang. w wiście, wygranie dwóch partyj, co zakończa grę. „Osobliwszym trafem po pierwszym robrze wygranym — szansa zmieniła się nagle" J. I. Kras. Cześn. 59. „Robr ogromny wypadł i Skórski przegrał go na głowę" ib. „Cztery honory, as, dama karowa, i daj im skończyć robra! to gra całkiem nowa!" A. Kr. Fr. 2. 11. „Wziąłem dwa szlemy, przegrałem wszystkie roby; zły dzień" J. A. Miniw. Tyg. Il. 1. 72.

Robić -ił -i st. wyj. ndk. § rozm. sposoby mów. „nic sobie z czego nie robić" = nie uważać na co, lekceważyć, mieć za nic „Rozpierał się po kanapach, mało na nas zważając, jakby sobie nic z wojej wizyty nie robił" B. Bol. Pam. Pam. 221 § „co on tu robi?" = skąd się wziął? po co tu jest? toż, stosując do rzeczy nieżywotnych: „Co to tu robi? Co tu robi ten kij?" § być przyczyną czego „To wszystko robią te warze głupie wyboory, co trzy lata wracające; dla nich pospolitujecie się z drobną szlachtą" J. Dziecz. 2. 32.

Robigrosz -a. m. -sze -ów mn. mający za główny cel robienie majątku, spekulant. „Przez naśladownictwo Zachodu, przerabiamy się na spekulatorów i robigroszów” J. I. Krasz. 71. 83.

Roczni-ia-ié, prow. roczny, rok mający, szczególniej mówiąc o zwierzętach „wołów dwuletnich 2, jałowszka roczna 1" Kr. Zaborzyń. Ryp. hist. Dolska 185

170

Rodowód – u. m. dy – ów m. wywiedzenie, wyprowadzenie rodu, genealogja, pochodzenie „każdy przesadza się w rodowodzie swych koni – zachwala" Spisc. 62.

Rodzajowy-a-e, mówiąc o utworach sztuki malarskiej, przedstawiający zwyczajne sceny z życia powszedniego. „Były w tej galerji szczególniej śliczne flamandzkie obrazki i rodzajowe utwory szkół niemieckich" Tyg. Kraw. 1. 11. „Malarstwo rodzajowe ciągle przeważa na naszej wystawie wszelkie inne działy" Tyg. Il. 16. 4.

<u>Rodzimy</u>-a-e znajdujący się w naturze w czystym stanie bez przymieszki obcych części - mówiąc o metalach i o człowieku: czystej krwi, autochton, z krwi i kości swój, miejscowy. „Podanie wiodło ich od znanego jakiegoś, nawróconego wodza Ordy tatarskiej, lecz tego się wypierali Ordyńscy, utrzymując że byli rodzimemi wołyńskiemi ziemianami" JI. Krasz. 36. 78. w znacz. moral. swój, stary, krajowy narodowy. „Zbiory te równocześnie bogate i krajowe pod względem sztuki europejskiej i stanowiące jakby fundament do późniejszego rozwoju rodzimego malarstwa" L. Dębic. G. Lwow. 1887. 63.

Rodzineczka-i. ż. Rodzineńka-i. ż. zdrb. rzecz. rodzina, w pieśniach lud. „Oj pujdę ja pójdę po dworach służący, mojej rodzineczce wstydu nie robiący" O. Kol. 1. 32 „Dalekoż Jasieńku rodzineczka wasza?" ib. 39 „Leży Teresieńka — opłakuje ją cała rodzineńka" ib. 108

<u>Rodzoniutki</u> -a -ie, rodzoniuteńki „Rodzoniutki braciszek owego wyssała!" ~~J.B. Zales.~~ Ad. Mick. 3.45 „Andrzej - święty kochany, płynie między Polany - rodzoniutki siostra brat" J.B. Zales. 4.3.

Rogalek - lka. m. Rogalik - a. m. zdrbn. rogal, pieczywo „Znane jest amatorom kawy pieczywo zwane rożkami czyli u nas we Lwowie rogalkami" G. Nar. 1882. 299. 3.

Rogalka - i. ż. miejsc. Krakow. mątewka, kłótewka.

Rogatywka - i. ż. ki. mn. czapka o czterech rogach, w kształcie ułanki „Łysą głowę pokryła była białą rogatywką z karatankiem" P. T. Warsz. 32. 108. „Jego czapka rogatywka niezmiernej wysokości, znaną była w całej okolicy" A. Wilcz. Fot. 1. 114 „Nasadził rogatywkę, wziął laskę i wyszedł" ib. 207 „Mieszczanin w wysokiej rogatywce na głowie" Kl. Jun. Wiek 1886. 142. „Z szablą u boku, a rogatywką na prawem uchu, szedł do dworu" Dodz. Opow. hist. 284.

177

Roić -ił -i sł. cz. ndk. ξ - o czem, marzyć, śnić w myśli bez rzeczywistej podstawy

Roić się sł. zaim. ξ - czem, zaludniać się, być pełnym czego „Port i przystań roją się setkami parowców, okrętów i statków." Wiek 88. 130. 2.

<u>Rojst</u>-u m. <u>sty</u>-ów mn. prow. lit. bagno, grzęzawisko, pto „Pośród puszczy jodłowej nad rojstami dziedzina leśnik poszedł na łowy a przy matce Młopczyna" W. Pol 9. 99
„Rojsty: bagna litewskie, różnej, małej i znacznej głębokości, z wierzchu wodnemi zarosłe zielami, a pod temi czystą zimną wodą napełnione, mają spód piaskowy, lub drobnemi usypany głazami." ib. 128 cf. chata

Rok - r. m. 5 w l. mn. przyjęte lata; tylko lud prawie powsz. mówi roki „Bóg ci zapłać, żeś go zabił, bo już trzy roki za nim (za tym ptakiem) chodzę, a nimogę go podyś (podejść) nikej" wieś Zawada pow. Nowosądecki Karol Mátyás G. lw. 88. 145. 2.

180

<u>Roklor</u> - r. m. jakaś suknia męzka dawna „Pięć fraków dla jegomości i dwa roklory" J. Kraś. 5. 53.

Rokrocznie przysł. co rok, każdego roku „~~Państwo~~ „Jutro imieniny księdza kanonika. Państwo się już przygotowali jak rokrocznie." JJ. Kraw. 71. 88. „Tak zwana „loterja gospodarcza" rokrocznie odbywa się około świąt Bożego narodzenia" Bluszcz 22. 52.

Rola -i. ż. le - ról nm. zdrb. Rolka -i. ż. lki - lek nm. franc. rôle, w jęz. teat. to co jeden aktor wypowiada w jakiejś sztuce „Debiutantka wystąpiła wieczorem powtórnie przed publicznością w rolkach wdzięcznych i dobrze zastosowanych do natury i zakresu jej zdolności" Wł. Bogus. Kur. war. 1878. 219 pow. przen. „grać rolę" = starać się uchodzić za co, przedstawiać się w charakterze przybranym, zwracać uwagę swojem położeniem „Jeneratowa w ciągu wieczora posługiwała się nim, w domu grał rolę wice-gospodarza" J. I. Kras. Wiek 1878. 63. „Tyś młody, ona zalotna, mogłeś się jej podobać, piękną rolę grać będziesz w domu, jako nauczyciel syna" ib. 69. „Była widocznie damą i wcale nie pospolitą... grała tę rolę z wprawą rutynowanej artystki" B. Bol. Szybr. 8.

Roleta -y. ż. ty-let nm. zasłona u okna opuszczająca się i podnosząca na wałku, stor. „Albo ja to nie widziałam, jak starsza pani zamyka się w pokoju, roletę zapuści, dobywa szkatułkę i liczy coś" B. Prus Kur. War. 1878. 241. „Gdy podniósł roletę, spostrzegł, że przed jego oknem, chodzi tam i napowrót, jakiś człowiek" Td. Now. 1883. 1. 3. „Rolety w oknach były zawsze spuszczone, a wewnątrz panowała zawsze cisza grobu" K. Łun. Echo 1878. 156. „Z powodu słońca rolety w oknach były pospuszczane" Kur. Świąt. 1867. 37. „Okno było zasłonięte szarą płócienną roletą" Haj. G. Lwow. 1885. 236.

Roma - y. ż. łac. poet. zam. Rzym „Był święty ogień w starożytnej Romie, strzegły go czyste dziewice" Ad. Pług. Ogn. dom. 1874. 1.

185

Roman - a. m. zdrob. Romcio - a. m. imię męskie

„Romcio miał wtedy półtora roku" A. J. Rodz. Now. 1878. 152 „Nareszcie Romcio awansował na p. Romana, ponieważ został pomocnikiem pryncypała" ib.

— i zdrob. Romansik -u m.

Romans -u m. se -ów. mn. § stosunek miłosny pomiędzy mężczyzną a kobietą, amory, kochanie, miłostki „A za tym wszystkiem, co kochać przymusza, poszło i serce, a za sercem dusza. I tak się zacząłem prędko romans klecić, że chciałem do niej przez kaskadę lecieć..." Jul. Słow. 1. 208. „Bojąc się by ten romansik się nie wydał, przybrałem cudze nazwisko" J. Ab. kom. 1. 210 „Może i teraz, gdy już hrabiego wzruszył ten romansik, Propfstein będzie tak szczęśliwy i — czemu nie" M. Bał. Nowy 12. 215. § posp. „romansik," kuperek u pieczystego z drobiu. § posp. w l. mn. „romanse" = niewczesne rozczuliwianie się, czułości, bujanie po powietrzu „Masz rozum Julciu, bo te romanse wszystko, te uczucia, szlachetności etc etc To romanse! Przedewszystkiem interesa!" J. T. Kras. 18. 67. „W jej wejrzeniu jest coś strasznego, jakby chęć zemsty i pragnienie krwi. Radca się roześmiał — Romanse!" Id.

Cześn. „Ty sama sobie ledwie mogła starczyć, a chcesz nas żywić! Albo to ja nie znam miasta! Daj ty mi pokój z temi romansami"
Jd. wiek 1878. 5.

Romansować -ał -suję st. cz. ndkn. (z kim,) prowadzić romans, intrygę miłosną; § posp. przen. traktować idealne sprawy materjalnie, bujać po obłokach, zapatrywać się sielankowo. „Ja nie romansuję ze swojemi ludźmi; każdy z nich musi pełnić swoją powinność czy chce, czy nie chce" H. Sienk. Humor. wowcz. 1. 18.

Romantyczny-a-e przejęty duchem romantyzmu, skłonny do marzeń „Spoglądała na mnie rozpromienioną swemi wilgotnemi, ciemnoniebieskiemi oczyma i poczęła wpadać w romantyczny nastrój" H. Sienk. G. pol. 1876. 19 || niezwykły, nieprawdopodobny, pełen nieprawdopodobieństw i dziwnych zdarzeń „Że go pochodzenie i nazwisko piekło, zrobił sobie jakąś romantyczną historyę swego rodu" J. I. Krasz. 39. 8(1) || malowniczy, pobudzający do marzeń „I była noc ta smutna ale słoneczna, parna, ponura, ciemna, romantyczna" Jul. Stark. Czar. Skała 24 „Dolinę otaczają w półkole tajemnicy romantycznych gór" Bon. z Koch: wspomn. o Kownie 16.

Romantyk-a. m. cy mn. hołdujący romantyzmowi, poeta odbiegający od klasycznych wzorów „Nie ulega wątpliwości, że na polu literackiem romantycy stanowczo i na zawsze zwyciężyli" G. lwow. 1886. 223. 1. St. Kozm. || posp. marzyciel Roman-

tyczna-i, -ż.

Romantyzm -u, m. na polu literatury i sztuki przeciwstawienie klasycyzmu[1] i nowożytnego naturalizmu, twórczość czerpiąca natchnienie w uczuciu i fantazyi a pod względem formy nie krępująca się niczem „wielka stronniczka emancypacyi, romantyzmu rozpalonego, swobód nieograniczonych" J. I. Krasz. 34. 8. || duch i usposobienie romantyczne „We mnie pokutuje trochę dawnego romantyzmu; ja lubię groty, cienie, duchy, potrafiłabym błądzić po cmentarzu, jak Hamlet z mojemi myślami". M. Gawal. Dzien. 23. 229. (2)

(1) „W jednej chwili fantazya jego wysnuła z tego wątku całą romantyczną historyą, dość zwykłą pospolitą i wcale twórczości nie potrzebującą" Haj. G. Lwow. 1887. 131. 2.

(2) „Wam zawsze jakieś romantyzmy w głowie" A. hr. Fr. Dzieła 7. 255.

Jest tylko w warsz. [illegible]

Rondo -a n. da - rond. um. skrzydło u kapelusza, kresy, kania „Duży nos sterczy przed małem rondem kapelusza" A. Wilcz. Sot. 1. 47. „Kapelusze płaskie z rondami łokciowej szerokości" Fr. Walisz. Now. 1882. 110. „Kapelusz z wielkim rondem nasunął na oczy." Sawr. G. warsz. 1887. 92. § w ogrodzie miejsce w kształcie koła na zbiegu ulic, jako miejsce dla altany i t. p. „ponieważ dotychczasowe rondo wystawione jest na promienie zachodzącego słońca i nie daje cienia, przeto nie jest miejscem odpowiedniem do spacerów i zabaw podczas wycieczek." etc. G. war. 88. 124. 2.

Rosa - y. ż. krople pary wodnej zawarty w powietrzu, w ciepłej porze roku osiadające nocą na roślinach i innych przedmiotach. Przysł. „nim słońce wejdzie, rosa oczy wyje" = długo czekać na ratunek. „A Moskal jak nas trzymał tak trzyma za szyję. Pono nim słońce wnijdzie, rosa oczy wyje" Ad. Mick. 3. 102.

Rosnąć, rósł, rośnie st. wyjątku. § w znacz. moral. doznawać wielkiego zadowolenia, ukontentowania, dumy skutkiem powodzenia „Wojewoda rósł z dopięcia swojego, gdyż w tych ważnych czasach potężnego adherenta odzyskiwał" 6. f. Dyk. Ost. sejm. 1. 65 cf. podrosnąć, urosnąć

Rosół - u. m. ξ „do rosołu" = w jednej koszuli, rozebranym być: „nie przygotowani wcale, paśli sobie porozkulbaczone konie i porozbierani - nic nas się nie domyślając nawet. I bylibyśmy, jak to mówią, do rosołu ubranych powitali, gdyby!"... W. Gorzał. 2. 4. „Ujrzała do rosołu z Kasią barałyka" Słowik.

Rosówka – i. ż. -wki -wek mn. prow. pewien rodzaj glist, zbieranych po rosie, służących za przynętę do wędek. „Stawowina brał koszyczek, wędki, glisty zwane rosówkami i szedł na ryby." T. Walisz. Echo 1877 282 Dod.

Rosynant-a m. -ty-ów mn. nazwa konia Don Kiszota w romansie t. n.; stąd kwalda szkapa rosła, chuda, ostrokoścista „Mamyż na Rosynantach, długa dzida w dłoni, zbijać karki po polu w miłosnej pogoni?" A. kw. Fr. 1.38.

Rota-y. ż. lm-rot um. z ross. kompanja wojska piechoty dowodzona przez kapitana, to co w konnicy szwadron „Tam pierzchającą rotę zatrzymuje w biegu" Ad. Mick. 3. 235.

Rotny-a-e. ross. od roty, oficer roty, rotnyj komandir, dowodzący rotą, kapitan „Oficer roty, pan Nikita Rykow" ib. 220

<u>Rotmistrzysko</u> - a. m. lub n. a-ów mn. zgrub. rotmistrz poufn. lub pogardl. „Dalej na rydze! Waszeć Mości Rotmistrzysko, każ wnieść stół obiadowy — tylko nie w zamczysko" Ad. Mick. 3. 344.

Rówieśniczy-a-e, Rówieśny-a-e, jednych lat z kim będący, rówiennniczy. „Nie byłem w szkołach, nigdym nie zakosztował tego życia rówieśniczego, na współkę z garścią młodzieży przedstawiającą próbkę przyszłego świata" J. I. Krasz. 1. 28. „Wychowywał się nie lepiej i nie gorzej, jak rówieśni mu, poddani j. w. dziedzica" T. T. Jeż 2. 22.

Rozbrodzić

Rozbrodzić, rozbić, rozjeździć: wozami ziemię rozbrodzoną

Równinka -i. ż. -nki -nek um. zdrob. nie wielka równina „Jar rozsuwający się w dali w obszerną półkolistą równinkę" H. Sienk. Og. i mie. 3. 444.

Również przysł. cf. podobnież.

209

Równouprawniony -a -e, mający jednakowe z innymi prawo do czego lub przywileje. „W kwartecie z jednakową siłą i precyzją występowały wszystkie równouprawnione instrumenta, jak czterej bracia rodzeni” J. I. Krasz. Sfta War. 3. 73.

Równowaga - i. ż. § bez 1. mn. fig. pod względem moralnym, spokój, uspokojenie zaburzenia wewnętrznego, stan normalny ~~ch~~ władz umysłowych i t. p. „~~Zawsze~~ Umiał on podrażnić jego ambicję do tego stopnia, że książę zawsze oględny traci przezorność, zawsze ostrożny traci równowagę, zimny i wyrachowany rozumowania i zapomina się" A. Groża. Ost. lata Witolda 61. „Wyrabiano charakter pojmując go jako czynnik równowagi w uczuciach" Ateneum 23. 321.

Rozbrodzony

Rozbrodzony im. od Rozbrodzić. Grobla była rozbrodzona umyślnie i zgrzytka.

Rozalja-ji. ż. imię żeńskie, Róża, Rózia, zdrob. Rozalka-i. ż. „Oczy jego ciekawie patrzały w oczy Rozalji” J. Dziewczk. 1. 21.

Rozamorować -at -ruje st. cz. dźw. u Lind. dziś niezwyk. inamorować, rozkochać, wzniecić uczucie miłości dla siebie „Powziąłem myśl rozamorować panny Oblińskie." J. Dzierzk. 5. 58 „Wyciągnąwszy nad chłopcem dwie tłuste dłonie, oddaje mu rozamorowaną córę i przyzwoity kapitał." Kl. Jun. Now. 1877. 33. 2.

<u>Rozanielić</u> -<u>ił</u> -<u>i</u> st. cz. dkn. poet. uczynić rozpogodzonym, jasnym, czystym na kształt aniołów. „Na warkoczach twych korony dzierga złotem blask gwiaździsty... czoło masz rozanielone." Świt. 1878. 36.

<u>Rozbałamucić</u> -<u>ił</u> -<u>i</u> st. cz. dkn. - bałamucąc kogo zepsuć — <u>się</u> st. zaim. „Nie! nie pojadę [do nich?] tam, musiałbym się rozbałamucić, rozpróżnować, a nie mam na to czasu!" J. I. Krasz. 1. 39.

Rozbawić -ił -i st. cz. dkn. kogo, zdołać zabawić, wprawić w wesoły humor „Chorążyna, panna Jamuntówna, Krzysia starały się ją rozbawić" Jd. Kwar. 71. 105 „Wyściskał go serdecznie, rad że mu się Kostusię rozbawić udało" ~~Jd. Kwar.~~ ib. 73. 74. „Niczem go rozbawić, zająć niepodobna" ib. 174. „Zdawało się ojcu, że przygotowujące się bale, wieczory, koncerta, rozbawią biedne dziewczę" Jd. Słowo 1882. 222. „Dnia tego była nadzwyczaj smutna, zmudzona, nie do rozbawienia" Jd. Wib. 1878. 35. § - się st. zaim. rozweselić się zabawą (1) Rozbawiony -a -e imsł. tego słowa „Tańcowaliśmy do upadłego... nad rankiem dano nam stancyjkę do przespania się... a choć porużczeni ale rozbawieni rychło zasnąć niemogliśmy" Jd. Strzecha 1878. 7.

(1) „W gronie wesołych i ruchliwych dzieci rozbawił się na dobre" M. Bał. pańs. dzia. 42.

Rozbełtać -ał -a st. cz. dkn. rozkłócić, rozmieszać, rozmięcić „Przyniósł mu śniadanie, rodzaj napoju, który się miał kawą nazywać, porozlewanego, rozbełtanego" S. Bol. Pnadbarcą 94.

Rozbębnić -ił -i słb. cz. dkn. posp. rozgłosić niepotrzebnie, rozgadać, rozpleść. „Rozgłos dał bzdurstwu babskiemu, które niepotrzebnie rozbębniono" J. T. Uwar. Tyg. powsz. 1882, 178.

Rozbieżność – i. ż. bez l. mn. odległość jaką zachowują względem siebie przedmioty rozbiegające się z jednego punktu w różnych kierunkach „kąt rozbieżności balonów, czyli kąt objęty przez kierunki różnych balonów, wynosi przy różnych wyścigach około 30° – 40°" Wiek 88. 281. 3 z „Wszechświata"

5

Rozbijać się -ał -a st. zaim. ndkn. posp. używać hałaśliwie, zatrąbnie, paradować z chęcią pokazania się „A to trzeba być orłem, by przy tak ciężkich czasach rozbijać się dorożkami pierwszej klasy" Kolce 1877. 285. (2) ξ — o co, (1)

Rozbić -ił -ije st. cz. dkn. ξ pobić i rozproszyć wojsko, armję, oddział wojska posp. przysł. „rozbić w puch" = zupełnie, ze wszystkiem. żart. „w puch i maryuatę" „Zdawać by się mogło, iż zanosi się na jakiś rokosz, któryby przywiezione kolejną roty żołnierskie w jednej chwili rozbiły w puch i maryuatę" Kur. Lwow. 1886. 120. 2.

(1) posp. ubiegać się o co w celu osiągnięcia, przyjścia do posiadania „Amatorowie instrumentów rozbijają się o wiolonczelę zmarłego artysty, która jest najprawdziwszym i pysznym stradiwariusem" G. Lwow. 1885. 238. 4. ξ(2) „Odgrażał się, że będzie

tańczył do upadłego i rozbijał się po ka-
wałeczku" M. Gawal. (Quis) Słowo 25. 3.

Rozblask - u. m. ki - ów um. blask szeroko się rozchodzący fig. „O! toż w dwie myśli dusza się rozpada, a każdą duszę tak silnie porywa, że jednej rozblask, drugiej myśl zaćmiewa" M. Pawlik. Pam. Pieśn. 17.

Rozbrat - u. m. ż zrzeczenie się, zaprzestanie czego „Rozbrat biorąc z utartą formą oper włoskich, nie posługuje się arjami i całą niemal wagę przenosi na akompaniament orkiestrowy" J. Klecz. Tyg. powsz. 1882. 10.

Rozbrzmieć -ał -i cz. nij. dkn. Rozbrzmiewać -ał -a ndkn. rozlegać się brzmieniem, dać się słyszeć donośnie. „Była to powaga wielka... słowo jego rozbrzmiewało daleko" B. Bol. Przed burzą 64. „Rozbrzmiewały gaje gwarnym chórem ptasząt" K. Szajn. Jad. i Jag. I. 13 „I róg rozbrzmiewa, aż się lasy walą" Jul. Starkel Czar. Skała 20. „W teatrze rozbrzmiewała włoska opera, przez Włochów śpiewana" J. Tretj. Prz. nauk. i lit. 15. 15 „„Być albo nie być" — rozbrzmiał w wielkim monologu tenorowy głos po scenie" Sewer G. lwow. 1887-102. 2.

Rozbudzać -ał -a st. cz. ndkn. Rozbudzić -ił -i dkn. budzić z uśpienia, (zmartwiałości) oprzytomniać, czynnym czynić „Postaram wszystkich na nogach rozbudzonych trzymał" B. Bol. Przed burzą 139 (1) ks wzbudzać, wywierając wrażenie „Widok Dosi rozbudził w niej serdeczne jakieś współczucie i litość" J. I. Krasz. 72. 115.

(1) fig. „Jestto czas, gdzie wszystkie nadziemskie aspiracye ustępują silnie rozbudzonemu uczuciu narodowemu" Echo muz. teatr. 4. 298.

„Widok Leona rozbudził w niej całą młodą jeszcze żywotność uczuciową" J. dzienn. 2. 278.

Rozchlastać się -ał -a st. zaim. dkn. prow. rozmamać się, suknie na sobie porozpinać, porozrzucać „Pan Ciemierka barczysty chłop, brudny i rozchlastany, z ogromnym kijem" J. I. Kraszew. 75. 80.

225

Rozchmurzać -ał -a st. cz. ndk. Rozchmurzyć -ył -y dk. rozpędzać chmury, rozjaśniać, rozweselać „Stary Żyd próżno się go starał rozchmurzyć" J. I. Krasz. Br. Zmarłe. 3. 203. „Że opowiadał zabawnie, potrafił nawet cię i pana Omufrego rozchmurzyć" Ts. wiek 1878. 12. § -się st. zaim. rozjaśnić się, rozweselić się „Gdy gospodarz począł dziękować i za nogę ściskał pana, ten się trochę rozchmurzył" J. I. Krasz. Lubo. 1. 63. „Na widok syna rozchmurzył się wnet" ib. 195.

Rozchodzi się ξ. „rozchodzi się o co..." prow. Galic. (zamiast: chodzi, idzie o co) [nad wierszem: rozchod.; mowa o czem]. „Uczestnikami byli tu przeważnie ludzie majętni, rozchodziło się o wielkie sumy, to też i honoraryum bywało odpowiednie" M. Bał. Tydz. 2. 83. „Dr D. o którego psach i ich nadzwyczajnem usposobieniu wspomnieliśmy wczoraj, zapewnia nas, że to nie o jego psy się rozchodzi" G. nar. 1884. 300. 2. „Nikt za nie ręczyć nie może, jak tylko rozchodzi się o Wschód i jego sprawy." St. Koźm. G. lw. 1886. 197. 2. „Dla Achilla niema jak Paryż, i tam musi przesiedzieć najmniej rześć lat. Rozchodzi się tylko o to, kto go odwiezie." J Rog. Wiek 1886. 236. „Gdy rozchodziło się o jego wybór na prezydenta, zarzucano mu, że nie jest mówcą" St. Koź. G. lwow. 1885. 231. 1 Felj. „Rząd zapowiedział, że utworzy specyalną komisyę, która dokładniej całą sprawę potrafi zbadać. Teraz rozchodzi się o to, czy izba gmin uchwali upoważnienie dla rządu co do uchwalenia takiej komisyi" Wiek 88. 166. 1.

„Wbrew pogłoskom, sprawa warszawskiej wystawy rybołówstwa nie jest jeszcze zdecydowana. Obecnie chodzi się rozchodzi o pomieszczenie obszerne i wygodne" Kur. warsz. 88. 219. 3.

Rozciekawiać -ał -a sł. cz. ndkn. Rozciekawić -ił -i dkn., wzbudzać w kim ciekawość, zaciekawiać. „Konrad, aczkolwiek coraz bardziej zajęty i rozciekawiony, nie przerywał jej żadnem pytaniem" Hay. G. lwow. 1887. 131.

Rozcieplić się -ił -i cz. zaim. dok. ocieplić się, mówiąc o powietrzu i przen. „Rozmowa się ożywiła, atmosfera się rozcieplił a i nastąpiło poufalsze zbliżenie" M. Bał. Państwa dziady 141.

Rozczarowanie -a. n. -nia -wań mn. czynność słowa rozczarować się, zawód, zwątpienie, utrata złudzeń. „Wiem że mogę się spotkać rozczarowania bez końca" A. Wilcz. Fot. 1. 55.

Rozczarować -ał -ruje st. cz. dkn. Rozczarowywać -ał -a ndkn. odczarować, odjąć urok, pozbawić złudzeń „Nikt rozczarowywać go nie myślał, błogo było każdemu spojrzeć na szczęśliwego i pocieszyć się w swej niedoli tym uroczym obrazkiem" J. I. Kraszew. 58. 26 „W milczeniu bolał nad utratą przyjaciela, szukał nowego, aż po bliższem poznaniu rozczarowany, odchodził zdziczony srodze" Z. Mill. Groch. wian. 3. ~ -się, st. zaim. stracić urok, przekonanie do kogo lub czego, zawieść się na kim lub na czem „Powinien się był rozczarować, ostygnąć, dziwnem jednak prawem wrażeń kontrastów, panna Aniela wydawała mu się dziś ponętniejszą może jeszcze" J. I. Kraszewich 1878. 17 „Nie łudź się fantastyczną przyszłością, bobyś się potem boleśnie rozczarować musiała" A. Wilcz. Fot. 1. 8.

Rozczulać się ~~ał~~-a st. zaim. ndkn. Rozczulić się -ił-i dkn. czułym na co się stawać, rozrzewniać się czem, doznawać wzruszenia „Zmarnowałem lat kilkadziesiąt… wina to moich rodziców… mojego wychowania. Przy schyłku dopiero zamierzałem pracować… Bóg nie dozwolił tej jedynej… tej upragnionej pociechy… — Nie rozczulaj się." An. Wi. 4. 287.

Rozdawka – i. ż. ki mn. ~~rozdo~~ posp. rozdawa-
nie „niemam pieniędzy na rozdaw-
ki.”

Rozdawnictwo – a. n. rozdawanie, szafunek „Rozdawnictwo pogorzelcom zapomóg powierzone zostało komitetowi” Wiek 88. 130. 3. prawo, możność rozdawania.

<u>Rozdobęda</u> -y. ż. -dy -będ lm. prow. Galic. rabunek, łupiestwo, wyprawa za zdobyczą, za łupem. „Można się o ranku spotkać z liszką, wracającą od wsi z nocnej rozdobędy” W. Pol 7. 240.

Rozdrabiacz -a m. -cze -ów. mn. ten co rozdrabia. Rodzaj młynka ręcznego, gniotownik „rozdrabiacze do kuchów."

285

__Rozdurzyć__ cz. dkn. posp. rozkochać, rozmiłować (w sobie) „Udaje potulnego, a swoją drogą tak mi rozdurzył dziewczynę" Ed. Lub. Tyg. Il. 3. 2. 70 ~~Przesądy a. 5 sc. 2.~~ § — __się__ zaim. zadurzyć się, zakochać się „Widzę żeś się rozdurzył, więc mi cię szkoda" Djab. 1884. 17. Dod.

Rozdział - u. m. ‹ bez l. mn. czynność rozdzielenia, podziału „komitet zajmujący się rozdziałem ofiar na powodzian" Wieś 88. 130. 3.

Rozdziczka -i. ż. prow. zdrb. rozga, różdżka
„Karaliście mnie przez tydzień rozdziczką” O. Kol. 1.160.

238

Rozdźwięk-u m. ki-ów mn. odbicie, rozrzewnienie się dźwięku, brzmienie „Lekka jak łania, płocho ulotny rozdźwięk ugania" J. B. Zaks. 1.123 „Znane to głosy, ale w ich rozdźwięku jest coś dziwnego" S. Garcz. 2.125.

Rozegrać się -ał -a sł. zaim. dkn. Rozgrywać się -ał -a ndkn. odbyć się, przypaść, mówiąc o jakiemś zdarzeniu, wypadkach mających cechę dramatyczności, sensacyjnych „W ich domu rozegrała się najważniejsza część jego historji" H. Sienk. Humor. Wsp. 1. 18.

Rozelśnić się -ił -i st. zaim. dkn. lśniącym, błyszczącym się stać, rozlać światło na wszystkie strony „Siedmią barw błyszczy razem: szafirowe razem, razem krwawi się w rubin i żółknie topazem; aż rozlśniło się jako kryształ przezroczyste, potem jak brylant światłe, nakoniec ogniste, jak księżyc wielkie, jako gwiazda migające: tak po niezmiernem niebie szło samotne słońce" Ad. Mick. 3. 280.

<u>Rozgląd</u> -ądu m. y -ów mn. rozejrzenie się, zastanowienie, roztrząśnięcie, namysł „Po długim względzie, rozględzie, wreszcie pisze: niech tak będzie." Ad. Mick. 1. 53.

<u>Rozglądać</u> <u>się</u> -<u>at</u> -<u>a</u> st. czas. ndk. <u>Rozejrzeć</u> <u>się</u> dk. patrzeć uważnie naokoło siebie, oglądać się na wszystkie strony upatrując czego. rozpatrywać się w czem „Czapkę zdjął i ciekawie się rozglądał po podwórku" J. Krasz. 72. 9 „Wszedł do pokoju rozglądając się do koła" ib. 17 „Pan Fryderyk i radczyni rozglądali się po pokojach" ib. 43 „Prosiłem o robotę, ale pan kazał mi czekać i rozglądać się jeszcze" ib. 71. 44. „Gdy główne sprawy uporządkował, zaczął się powoli rozglądać w stolicy" J. Zachar. Dies. lit. 5. 4. „Rozgląda się na wszystkie strony" J. Kr. 1. 176. „Zastał go stojącego na ganku i rozglądającego się z miną człowieka, który po-

dziwia nieznany sobie a wspaniały przedmiot" St. Grudz. Echo 1878. 256. „Obudziłem się, jakby ze snu, i począłem się rozglądać naokoło" H. Sienk. G. pol. 1876. 20 „Zaczął się rozglądać, gdzie się znajduje i przypominać sobie, co się stało" Jul. Turczyń. G. lwow. 1887. 42. „Stanął na wschodach, rozejrzał się po ogrodzie, a obaczywszy idące towarzystwo, zaczął biedz ku niemu" Z. Kaczk. 5. 100

Rozgołębiać, -ł. cz. ndk. lc. poet. rozpieszczać, ro-wieścić, miękkim czynić. „A pieśń miłosna rozgołębia ducha, i mięknie serce przy miłosnej śpiewce" Jul. Starkel Czar. Skała. 20.

Rozgorączkować -ał -kuje cz. r. dkn. Rozgorączkowywać -ał -kowuje v. -wywa ndkn. nabawić gorączki, rozpalić do czego, podrażnić „W inną grę jak wariaby już dziś nie gram, zbytecznie rozgorączkowuję człowieka, a to w moim wieku nie potem” J. I. Kracz. 76. 24. „wielkim swym spokojem nieco rozgorączkowanego upamiętał” Id. Br. Zmarłu. 3. 165 „Zdyszana Basia nadbiegła... Co ja wiem! co ja wiem! – zawołała wpadając. Zdziwiona pani spytała o przyczynę tego rozgorączkowania” J. I. wiek 1878. 17 „Śniła jej się muzyka, budziła się nią rozgorączkowana” ib. 19 „Piastujcie ducha polskiego w sobie, żywcie go ale nie dajcie się rozgorączkowani wciągnąć w jaki krok szalony” D. Bol. Pod burzą 67 „Zawędrowałem w najustronniejszej części lasku celem ostudzenia rozgorączkowanej mózgownicy” Z. Mił. Grodk. wio. 2 § – się cz. zaim. „księżki połykał chciwie i rozgorączkowywał się niemi do szału –

prawie" D. Dol. Fried burg 12

Rozgoryczać -ał -a st. cz. ndkn. Rozgoryczyć -ył -y dkn. goryczą zaprawiać w znacz. moral. „Doświadczyłem jak mocno rozgoryczają nasz temperament ciągłe, drobne utarczki z życiem" J. Lam Gł. do port. 1. 20. „Pozostało stąd głębokie zaniepokojenie, ogólne niezadowolenie i rozgoryczenie w niej wszystkich kołach narodu" N. Ref. 88. 91. 1.

Rozgospodarować się -ał. -ruje cz. zaim. dk. ‖ Rozgospodarowywać się -ał. -wywa v. -wuje ndk. „Poczęła się powoli rozgospodarowywać" J. I. Krasz. 72. 139 „Na całą zimę powoli rozgospodarowywała się u Jaruntów" ib. 73. 56.

246

Rozhuździć -ał -a st. cz. dkn. prow. zam. rozuździć, rozkiełzać, wyuździć fig. „W tem głosy rozhuździane wzniosły zdrowie cyfrę w oddalonej sali" Ż. Kras. 1. 336.

Rozjeść - jadł - jedzą st. cz. dkn. § pojeść wszystko

„Chleb jego żniwa rozjedzą zgłodniali."

W. Syrok. Gaw. 4. 150.

Rozjęk -u. m. -ki -ów mn. poet. jęk wielokrotnie powtórzony, wydawanie jęków. „Mój kraju kochany, daleki!.. z torbaniem i taki młodziutki żegnałem się z tobą w rozjęku:" JB. Zales. 4. 7.

Rozkalkulować -ał -luje st. cz. dkn. łac. calculare, rozrachować; — się st. zaim. rozracho- wać się, zoryjentować się w rachunku „Plenipotent nie rozkalkulował się godząc z tobą o sumę która się okazała niewy- starczającą, prosi więc, abyś przysyłał więcej." J. I. Kraszewski 18. 119.

Rozkaprysić się -ił -i ndt. zaim. dkn. Rozkaprysząć się -ał -a ndkn. nabrać kaprysów, kapryśnym się stać, rozgrymasić się. „Mnóstwo pozaczynanych i porozkładanych tomów świadczyły o tem, że nie o naukę szło pięknej pannie, ale o dogodzenie rozkaprysznonej fantazji." JI. Kracz. 2. 33. 140 „Dogadzała fantazjom rozkaprysznonej piękności" M. Bał. Pan. Dziady 126.

Rozkląć -cz-klnie st. zdjąć z czego zaklęcie, znieść klątwę, odkląć „Słowa te rozklęły panujące milczenie i coraz głośniejsze rozpoczęły się rozmowy" J. Dzierżk. 5. 43.

Rozklekotać. cz. dk. – § przez używanie zniszczyć, na pół porozbijać, rozstroić fortepjan. „Wehikuł zanadto rozpędził swoje stare, rozklekotane koła, tak iż jedno strzaskało się" Echo 1877. 274. 3. „Zajmowie z wzrzenia dumnie spoglądała z wysokości rozklekotanej bryczki." Kl. Jun. Rola 4. 542. „Parę razy na tydzień wlecze się i trzęsie na rozklekotanej bryczce" A. Wilcz. Woły rob. 182.

Rozkład -u. m. § rozłożenie, rozpołożenie, układ ze względu na odpowiedni rozdział i symetryę np. „rozkład pokoi w mieszkaniu, rozkład nauk wykładanych w szkole", rozkład jazdy na kolei".

Rozkładowy -a -e, od rozkładu, w znaczeniu dekompozycyi, rozbiorni powodujący, niweczący spójność „Tem zachowaniem się, zraził sobie od dawna swojego monarchę i obecne usunięcie go ze służby królewskiej nie jest niczem innem, jak tylko epilogiem dłuższego procesu rozkładowego" G. lw. 88. 137. 5.

Rozkochać -ał -a st. cz. dk. kogo w sobie, wzbudzić w kim uczucie miłości. „Ja sama tam będę i to biorę na siebie, ty tylko pannę rozkochaj" J.I. Krasz. 29. III. „Trzpiot Lizia postanowiła go sobie rozkochać śmiertelnie" ib. 46. 47.

Rozkogucić się st. zaim. dku. posp. rozsierdzić się, okazać temperament bojowniczy na kształt koguta „Zaciekłość i zapamiętałość obu stronnictw, do najwyższego stopnia rozkogucowych objawia się w bitkach" G. nar. 1880. 238. 3.

Rozkołysać-ał-rze st. cz. dkn. ℥ fig. „Dosia rozmarzoną miała główkę i rozkołysane serce" J. I. Kraw. 72. 61.

257

Rozkrochmalić się ~~cz. dk.~~ ~~dkn~~. st. zaim. dkn.
~~stk~~ pozbyć się sztywności, mówiąc o ludziach, stać się ożywionym, rozruszać się. „Trochę sztywna, znać manierę od guwernantki angielskiej nabrała, lecz to się rozkrochmali." J. I. Krasz. Tyg. II. 2. 10. 226.

Rozkrzcieć -ał -eje st. nij. dkn. prow. lud. rozkwitnąć cf. krzcieć „Lelija się rozkrzciała aż ci krew z niej kapała" O. Kol. 1. 22.

Rozkwasić -ił -i sł. cz. dok. prow. rozrobić, rozmoczyć, rozpuścić „Drugi już dzień lał deszcz, który rozkwasił grobelki utrudniając podróż” J. I. Kras. 1. 14.

260

Rozkwaterować st. cz. dkn. żołnierzy na kwaterach porozmieszczać ich — się st. zaim. dkn. rozłożyć się gdzie na mieszkanie, rozlokować się „Już tedy nie wyjeżdża nawet z Pacewicz... rozkwaterował się tam!" J. I. Kraszewski Tyg. powsz. 1882. 51.

Rozkwit-u. m. bez l. mn. rozkwitanie, w znacz. moral. stan pomyślny, kwitnący „Wówczas jeszcze życie umysłowe nie doszło do tego stopnia, nie powiem rozkwitu, ale wzmożenia się, co obecnie" Czas 1877. 74.

Roztenriwić się -ił -i st. zaim. dkn. zgnuśnieć, roztenriwieć, roztenić się, nabrać nałogu lenistwa „Ja się tam zepsuł nawzę, roztenriwił, nabrał obyczajów dostatku, a później kiedyś ciężko to odpokutował" JJ. Uwaw. 71. 136.

Rozlirotać -ał -ocze st. cz. prow. W. Polska, roz-stroić, rozbić, roznerwować „Jestem li-teralnie rozlirotany od kłopotów" Z. Sarn. rkp.

Rozlokować st. cz. dkn. rozmieścić, poprzeznaczać miejsca, porozsadzać. „Roboty wojskowe, które w kraju mają być wykonywane dla garnizonów tu rozlokowanych" Kur. lwow. 1885. 64. 1. „Panno Józefo, jeszcze jedno, uściśnienie siostrze i… marsz do wagonu." – Towarzystwo się rozlokowało, damy zajęły jeden przedział, mężczyźni drugi" Sewer S. lwow. 1887. 92. „To tak tylko, pozwoliłem malarzowi z drugiego piętra do czasu rozlokować się tutaj" J. I. Kraszewski 33. 15.

265

Rozlubować się, -ał, -buje st. zaim. dkn. – w czem, upodobać sobie co, rozmiłować się w czem „Biedna dziewczyna, dla miłości waszej miała wielką cześć i rozlubowała się w niej" JJ. Uwarz. Br. Zmarłw. 3. 137.

Rozluzować cz. dkn. Rozluźnić cz. dkn. pozbawić spoistości, uwolnić od zbytecznego ścieśnienia „Zielone fale wody wymyły granitowe pokłady fundamentu i rozluzowały nieco marmurowe schody, które z fal morza prowadziły do pałacu" J. Zachar. Wiek 1882. 287.
Dod. „Taki porządek rzeczy doprowadziłby dopiero do wzmocnienia rozluzowanych obecnie węzłów stanu rzemieślniczego" J. Zwarz. Now. 1882. 358. 1

Rozłajdaczyć się -ył -y cz. zaim. dkn. puścić się na łaj-
dackie, nierządne życie „Wziąłem cię do dwo-
ru, żebyś się nie rozpróżniaczyła i nie
rozłajdaczyła" T.T. Jeż Wrzec. 81 „Chłopiec był
pijak, rozłajdaczony, ale okazywał zawsze
pewien punkt honoru" B. Bol. Brandenburg 100.

Rozłam -u, m. bez l. mn. rozłamanie, przewrot, rozterka „W duszy jego był rozłam straszny: uczucie ojca i duma magnacka szarpały się ze sobą o zwycięztwo” Elp. Mło. i Stary 2. 145.

Roztoga - i. ż. gi - tóg um. prow. roztóg, kawałek pola, niwy „Tam u zielonyj roztogi co to na piękny kurhanek?" Ad. Mick. 1. 28

270

Roztrzawiony-a-e, cały we trzach, rozpłakany „Nadbiegł dwór cały i padł roztrzawiony u łoża martwej królowej" JJ. Kraszewski Br. Zmarłw. 3. 89.

Rozmaić -ił -i. st. cz. dkn. Rozmajać -ał -a ndkn. miejsc. Sanoc. rozebrać wodą np. otrowiznę, spirytus octowy i t. p.

Rozmaj -u. m. w mowie lud. nazwa jakiegoś ziela „Ty śliczny kwiecie rozmaju, ładny rozmaju, napasę ja trzech bysieńków na twojem stajni." O. Kol. Maz. 3. 211.

272

Rozmazać się-ał-że st. zam. dkn. zanadto się mazać, płakać, beczyć, rozpłakać się, szczegół. mówiąc o dziecku.

<u>Rozmiękczenie</u> – a. n. dokonana czynność rozmiękczania „Pana Boga i całą plejadę Świętych męczyła prośbami o rozmiękczenie kamiennego serca" Elp. Mło. i Skawry 2.98 § stan miękkości w skutek rozmiękczania.

Rozmieścić -ił -i st. cz. dk. Rozmieszczać -ał -a. ndk. pomieścić, umieścić gdzieś pewną liczbę osób lub przedmiotów, naznaczając każdemu miejsce „On gwiazd gromady na niebie rozmieścił" W. Syrok. Gaw. 4. 165 ‖ — się st. zaim. „Wszyscy przytomni rozmieścili się przy stole w następującym porządku" J. I. Kraszewski. 76. 18.

Rozmiłować -ał -łuje sł. cz. dkn. Rozmiłowywać -ał -łowuje ndkn. cont. kogo w sobie, rozkochać, rozamorować, wzniecić uczucie miłości ku sobie „Raz bierze na fundusz biednego Mniczarewskiego, to znowu rozmiłowuje pana Zbrzeskiego, tracącego głowę dla niej" J. I. Krasz. 71. 120.

Roznajmować -ał -muje st. cz. ndkn. odnajmować różnym osobom „Ograniczają się sami na kuchni i jednym pokoju, resztę roznajmują." Słowo 1883. 25. 2. Fel.

277

-tniał cz. ndkn.

<u>Rozuamiętnić</u> cz. dkn. rozbudzić w kim namiętności pewną, rozpalić do czego „Widać było z jej przerywanej, ożywionej mowy, iż nadzieja skorzystania z piękności córki niezmiernie ją rozuamiętniła" JI. Krasz. Bluszcz 19. 19. — się. zaim. rozpalić się namiętnie „Przy kartach nie zapalał się nigdy, a im przeciwnicy silniej się rozuamiętniali, tem on stawał się chłodniejszym" JI. Krasz. Wich 1878. 69. „Wśród powszechnego rozuamiętnienia, on jeden zdawał się i był zupełnie panem siebie i krwi zimnej" Id. Szta war. 3. 64. „Kwestyj politycznych i religijnych, rozuamiętniających rozmowę nie można poruszać" Z. Chęd. Sylw. 179. „Świat rozuamiętniał się dla dobijającej o swobodę Ameryki" B. Bol. Tut. 1, 206. „zawsze zimny i wyrachowany rozuamiętnia i zapomina się" A. Groch. Ostatnie Witolda 61. „Na każdym kroku spotykamy młodzież wzburzoną przeciw nam nowatorskiemi podżeganiami, rozuamiętnioną, świata brakiem doświadczenia,

siłuą zapałem" Ep. Mo. i Sta. 2. 79.

Rozuerwować -ał- roznerwuje st. cz. dku. nabawić rozdrażnienia nerwów ~~zdziwienia~~. Roznerwowany -a -e, imst. „Piekłem dla zdechlaka, roznerwowanego na polu zapasów z życiem, jest bezpieczniejszego więzienie" T. J. Jer 9. nar. 1878. 73. „Jestem czegoś roznerwowana czy rozdrażniona" A. Wilcz. Fot. 1. 5. „Czując się wciąż roznerwowaną, wyjechała do Warszawy" ib. 248.

<u>Rozora</u> -y. ż. <u>ry</u> -or mn. prow. skiba wyorana fig. zagon „Święcone snopki na siejbę wymłóca, święcone ziarno po zoranej roli sypnie garściami na każdej rozorze" W. Syrok. Gaw. 4. 9. W Mick. P. Tad. ks. III

<u>Rozorać</u> -<u>ał</u> -<u>orze</u> cz. dk. zs. skaleczyć, przeryć, naznaczyć ostrem narzędziem fig. „Twarz marszczkami rozorana, broda długa za kolana." Ad. Mick. 1. 46.

Rozpadać się -am -a st. zaim. ndkn. z prow. samo, albo też nad i za kim, czem, dawać głośne oznaki uczuć tak radosnych jak żalości, dowodzących wielkiego przywiązania, upodobania, zajęcia się kim lub czem „Potrzeba zajęcia się pogrzebem nie dozwoliła jej rozpadać się i płakać" Zł. Krak. 31. 38 „Nie płacz Kumusiu, nie rozpadaj się, pan Bóg nad nami" ib. „Matka go jak jedynaka nad wszystko kochała, bóstwiła, rozpadała się nad nim" ib. 33. 24. „A jak się rozpadali nad panną, jakby to też co osobliwego było. Prowadzili ją ze cmentarza pod ręce do powozu" Zd. Wieb. 1878. 59. „Patrzeć co ludzi zeszło na pogrzeb, a ile ich gdyby po ojcu się rozpada" Zł. Krak. 72. 38 „Chował jak córkę rodzoną... a kochał... to się za nią rozpadał!" ib. 72. 15 cf. padać się

Rozpleciny - cin. lm. bez l. poj. ceremonja rozplatania warkocza przy ubieraniu głowy pannie młodej. „Przy rozplecinach (i na dobranoc) śpiewają: „Nima Marysi - nima jedyny nima na rozpleciny, posła se ona grzebyka pożyczać do siostrzyczki jedyny. — Po rozpleciach każda druchna i drużba tańczy z nią." Sandomierskie O. Kol. 2. 90. „Pan młody i panna młoda w niedzielę rano idą do spowiedzi... wieczorem odbywają się rozpleciny, a w Poniedziałek cała weselna drużyna udaje się do kościoła, skąd już państwo młodzi jako nowożeńcy wracają do wsi" ib. 250.

Rozpłomienieć -ał -nieje st. nij. dkn. rozpłomienić się, zapalić się, rozpłonąć. „Obcy byłby może rozpłomieniał dla niej, tak egzaltacja ta czyniła ją ekscentrycznie piękną."
J. I. Krasz. Wiek 1878. 30.

Rozpłonić się -ił -i, cz. zaim. dkn. rozpłonąć, rozpalić się, rozpłomienić się „O szyby różnobarwnych okien, rozpłonił się promień zachodzącego słońca" Z. Kras. I. 318.

284

Jest w bог.

Rozpodzielać -ał -a st. cz. ndkn. Rozpodzielić -ił -i. dkn.

rus. rozdzielać, porozdzielać stosownie do potrzeby, segregować. „Utrzymywano nad Narwią starannie dobrane stada bobrowe, rozpodzielone według rozmaitości kolorów" K. Szajn. Jad. i Jag. 1. 12.

Rozpowić -ił -ije st. cz. dkon. Rozpowijać -ał -a ndkon. rozwiązać, z powicia oswobodzić

„Uląkł się go, ujrzawszy po raz pierwszy rozpowitym z niewoli i przymusowego upokorzenia" J. Krasz. Br. Zmarłw. 3. 144.

Rozpowszechniać -ał -a st. cz. ndk. starać się coś upowszechnić, pracować nad upowszechnieniem czegoś

Rozpowszechniacz -a. m. cze -czów mn. ten co rozpowszechnia „Co do celu, jaki mają rozpowszechniacze tych wieści, nie ma co głowić się nad nim” Wiek 86. 29.2.

<u>Rozpór</u> -u. m. ż ~~[illegible]~~. „Rozpór -a. m. przezwisko. Kiej: ktoś nosący sukmię z rozporem z tyłu t.j. nie chłopską, surdutowiec, nazwa obelżywa (wymawiają porp. „Ozpór")

Rozprawiczyć -ył -y st. cz. dkn. dziewictwo, prawiczeństwo pannie odebrać.

Rozpromieniać st. cz. ndkn. Rozpromienić dkn. jasnym, promieniejącym czynić – rozjaśniać, rozweselać „Wydała mi się bladą, i na twarzy jej mimo rozpromieniającego uśmiechu smutek" JI. Kras. 71. 140 „Uśmiechnęła się rozpromieniając twarz weselem" ib. 73. 32 „Po białej twarzyczce, przelatywały drgnienia jakieś spazmatyczne, na przemian błyski rozpromieniające ją, i chmury." JI. Król i Bondar. „Przy jej wieku to młodzieńcze zajście i rozpromienienie nowym ją dla mnie otacza blaskiem" JI. Kras. 71. 93 „Strojna, cała we wstęgach, tasiemkach i korałach, z twarzą rozpromienioną, wróciła do izby ojcowskiej" JI. Lub. 1.175 § – się st. zaim. rozweselać się, rozjaśniać oblicze, rozpromienionym się stawać „Cały dwór rozpromienił się nadzieją" JI. Kras. 71. 78.

<u>Rozpromieniony</u> -a -e, od st. rozpromienić, przym. z imiesł., stosujący się do człowieka: promieniejący, jaśniejący weselem, radością, uszczęśliwiony, wesoły. „Widzę go tak jakoś swobodnym i rozpromienionym, staruszka zapomniała o wszystkiém" J.I. Krasz. 73.34. „Wtórzy do śmiechu, pogadanki wiedzie, i cały wieczór był rozpromieniony, tak go cieszyły przyszłoroczne plony" W. Syrok. Gaw. 4.10. „Radosny, rozpromieniony, wpadł do nich Jędrzej" L. Karcz. 5.28. „Spodziewam się że ciocia zadowolona ze mnie? — Za całą odpowiedź rozpromieniona ciotunia pocałowała kilkakroć moje czoło." A. Wilcz. Fot. 1.163. „Rozpromieniona dziewczyna wybiegła z wagonu, szukając między wozami znajomego gospodarza" Sewer G. Lwow. 1887. 109.2.

Rozprostować się -ał -tuje sł. zaim. dkn. Rozprostowywać się ndkn. wyprostować się, stanąć prosto. „Usłyszawszy głos jej, ~~rozprostował się nagle~~ człowiek-mumja, który zdawał się usypiać w swojem krześle, rozprostował się nagle, porwał i wlepił w nią oczy." J. I. Kras. 2. 16. 93.

Rozpróżniaczyć się -ył -y, Rozpróżnować się -ał -nuje, sł. zaim. dkn. oddać się zupełnie próżniactwu, próżnowaniu (!) „Wziętem cię do dworu, żebyś się nie rozpróżniaczyła i nie roztajdaczyła" T. T. Zoi wrzec. 81. „Chłopiec się może rozpróżnować: boję się byśmy go potém nie mieli na sumieniu" J. J. kraszo. 73. 48. (!) Rozpróżniaczyć się = wyjść na zupełnego próżniaka, nabrać wstrętu do pracy. Rozpróżnować się = przyzwyczaić się do próżnowania, odwyknąć od systematycznej pracy.

Rozpruwacz - a. m. ten co rozpruwa. „Jack rozpruwacz." „Sądzono że schwytano nareszcie Jacka rozpruwacza, mordercę, że napadnięty wyjął nóż dla obrony." G. Lwow. 89. 171, 4.

Rozrobić -ił -i. z mow. Lwów. „rozrobić chorobę" gdy lekarz zamiast przyspieszać, opóźnia leczenie dając się umyślnie rozwijać chorobie. Z niem. vervielfältigen.

295

Rozromansować -ał -suje cz. nijak. kogo, romansując głowę zawrócić komu, rozkochać w sobie „Tem lepiej że ją rozromansuję, z większą ochotą za mnie pójdzie" Wol. Skiba Kam. 183(1) — się cz. zaim. rozkochać się w kim „Nasza panna się w nim rozromansowała" B. Bol. Sudbury 61.

(1) „Rozpoczął trzy romanse, z angielką guwernantką, z młodą księżną, z sąsiadką rozromansowaną książkami" J. I. Kraszt. 100. 37.

Rozrost -u. m. bez l. mn. rozrostość, rozrośnięcie się, rozprzestrzenienie się, rozmnożenie się „Piękny to musiał być niegdyś mężczyzna, ale życie do rozrostu niepomiernego budzące ciało, zatarło szlachetne formy pierwotne" J. Krasz. Z 7 let. wsp. 2. 171.

Rozruszać -ał -a st. cz. dkn. kogo, wzbudzić w nim ruchliwość, pobudzić do działania, ożywić, wywieść z apatji, bezczynności, rozweselić, poprawić humor. „Napróżno starał się go rozruszać, rozbawić i pokrzepić" J. I. Kras. 31. 171. „Musisz go dziś rozruszać, och musisz." A. Wilcz. Łot. 1. 5

§ - się st. zaim. „Starosta się zwolna przy gościach rozruszał - i znowu żartował, przymawiał, dokuczał..." W. Pol 7. 204.

298

Rozsadnik -a. m. ki -ów mn. miejsce w ogrodzie lub na polu, gdzie zasiewa się rozsadę mającą służyć do rozsadzania; w ogóle szkółka roślin, drzewek i t. d. || fig. „Pod śniegami Sybiru rozpoczynała Moskwa kolonizację niewoli, głodu i nędzy, ów nieludzki rozsadnik nieszczęścia, któremu każdy stan, wiek i niedola przez sećing lat miał dostarczać nowych ofiar" B. Bol. Tut. 1. 204.

Rozserdecznić się -ił -i sł. zaim. dk. z wynurzeniami serdeczności wystąpić. „Rozserdecznił się, a serdeczność swoją okazywał coraz nowemi kolejkami miodu" M. Bał. Tydz. 2. 51. „Oddawna nie słyszała takiego głosu litości i dobroci, to też się rozserdeczniła, rozgadała o swoim mężu" Elp. Mło. i stary 2. 137.

Rozsiąść się zaim. dkn. – u Ld. rozsieść dziś nieużyw. „Tu mogli się rozsiąść wygodnie i swobodnie mówić" JI. Kraszew. Wiek 1878. 12

§ fig. o rzeczach nieżywot. być umieszczonym „Synagoga, jak starożytny zamek nad jeziorem, rozsiadła się nad wielką, czarną kałużą" Kl. Junosza. Wiek 1886. 143. „Tu polna grusza rozsiadła się na miedzy" A. Wilcz. Tyg. powsz. 1882. 211. „Rozsiadły się kawiarenki nad drożne, po dwie albo trzy razem" J. Dziercz. 2. 5

301

Rozstaje - a n. ja - ów mn. rozstaj, rozstajnia, rozdroże, miejsce gdzie się drogi rozchodzą. „Na rozstaju przy karczmarce stanęłem wytchnąć" J. U. Warsz. 31. 137. „I na rozstajach zmów Boże męki, zdają się zdala ramiony swemi rzucać otuchę." S. Pow. Zagr. wiej. 37.

Rozstrój - r. m. bez l. mn. - dysharmonja, niezgodność tonów; w znacz. moral. - rozprzężenie, nieporządek. „Pamfletem smaga to, co było zdrożnem w społeczeństwie lub żywiołem nieładu, rozstroju" L. hr. Dębic. Akad. wilen. 32.

Rozstrychać się -ał -a st. zaim. ndkn. rozdzielać się, rozłączać się, rozpraszać się. „Rozstrychał się tłum na dwie kupy rozdzielony, i kiwając głowami w dwie przeciwne strony, tamci: „niepozwalamy," ci krzyczą: „prosiemy:" Ad. Mick. 3. 179.

304

Jest w Org.

Rozstrzeń -i. ż. nie-ni mn. poet. zam. przestrzeń „Doby, lata, stólecia, w niezmierzonej rozstrzeni, jako listki od kwiecia…” J. B. Zales. 2. 4. „Ziemio… dumki swoje prześ- znim burza za burzą mogiłami zachmurzą jasności tu w rozstrzeni twej!” ib. 4. 4.

Rozszastać się -ał -a sł. zaim. dkn. - bez końca się szastać, przesadzić w szastaniu się „I tak się mocno rozmachał, rozszastał, że i staroście winszował, że żonę pochował" A. kr. Fr. 2. 24.

Rozścielać -ał -a st. cz. ndkn. Rozesłać -ał -rozściele dkn. § w Galicji zam. (rozesłać) rozesłał, rozściele, mówią: „rozścielić, rozścielił, rozścieli" „Mierzę marzec rozścielił zielony kobierzec po całej ziemi (w Ameryce)" Rozm. do G. lwow. 1859. 116 cf. pościelić, wyścielił, uścielić, ścielić.

Rozświt - u. m. ty - ów mn. świt, świtanie, rozświtnięcie „I ot nad głową przysnęły, mroczny chmur błysku rozświtem” S. Gorzcz. 1. 183. „Błysnął poranek, lecz z zorzy rozświtu promień nie nad mą rozjaśnił się głową” M. Pawlik. Pam. Pieśn. 21.

Roztańczyć się -ył -y. st. zaim. dkn. roztańcować się, wpaść w szał tańca, przywyknąć i nabrać wielkiego upodobania w tańcu oddawać mu się z ochotą. „Roztańczyły nam się panienki. Wtorkowy bal panieński udał się świetnie" Wieb 89. 26. 4. „Roztańczona do upadłego Warszawa, zajmuje się i koncertami także" Wieb 86. 31. 3.

Rozkłoczyć -ył -y st. cz. dkn. ζ rozepchać; prow. „rozkłoczyć wieprza" = podpaść, nie ze wszystkiem utuczyć t.j. nie na słoninę lecz na mięso, kiełbasy i t.p. albo też pośledniejszą karmią rozepchać nim się zacznie tuczyć na dobre.

Roztłómaczyć -ył -y st. cz. dkn. wytłómaczyć co dokładnie i wszechstronnie ξ - się st. zaim. „Mają zawsze tyle czasu ile potrzeba, żeby się wieśniak wygadał im i roztłómaczył" JJ. Kras. 71. 87.

Roztrzpiotać się -ał -piocze cz. zaim. dkn. zbytecznemu trzpiotaniu się oddać „Nie pochlebił jej nigdy, owszem często ją ganił jeszcze, gdy się roztrzpiotała” JJ. Wyrw. 72. 75.

Rozumieć -iem -ieją st. nij. odm. ż w Galicji piszą „rozumię, rozumią" zam. rozumiem, rozumieją. „Byli dla jeńców z tem poszanowaniem, jakiego nieszczęście głośno się domaga a którego Niemcy zupełnie nie rozumią." A. kr. Lw. Dz. 11. 39.

Rozumieć -em -e T. cz. ndk. § W Galicji powsz. praw. „rozumię" zam. rozumiem „Nie rozumię cię Leonie" Elp. Mto. i Sta. 2. 43 „Nie rozumię, co mówisz" ib. 44.

Teterew. Szczegół co do sprawy ob. Dniepr z Zaz.
polskiej 1874. 141.

314

Rozwalicha -y. ż. chy. um. Rozwalichna -y. ż. zgrub.
posp. lud. Kuj. obsc. kobieta gotowa rozwalić
się każdemu, dać, rozpustnica.

Rozwałęsać się -ał -a st. raim. dkn. oddać się wałęsaniu, nabrać nałogu wałęsania się § fig. „On został sam dumający, a w burnatym grał ciągle, puszczając dym to kręgło, to znów wpół-okrągłe. Rozwałęsana jego w tych dymach się błąka samotna i ponura myśl.." Ad. Mick. 1. 255.

Rozwiadywać się -ał -duje st. zaim. ndkn. Rozwiedzieć się dkn. dowiadywać się troskliwie, zasięgać wieści „Gawiedź pozostała rozwiadując się o wyprawie" J. I. Kraszewski, Lubonie 1.119.

Rozwora - y. ż. zy mn. ȝ prow. „Tropić zwierza leśnego po rozworach zapadłych - po bezdrożach leśnych" Jul. Turcz. G. lwow. 1887. 43 u Huculów. Rozwór - u. m. ? „Ktoby zajrzał w głąb borów i jarów zapadłych, ponad rozworami Czeremoszu.. zobaczyłby postacie jakieś.." ib. 44.

Rozwój - r. m. bez l. mn. rozwijanie się, rozwinięcie, rozrost, postęp w doskonaleniu się „Sztandar prawdziwego postępu, nie burzę i zniszczenie, lecz odrodzenie i rozwój zwiastować powinien" Jul. Ochor. Niwa 7. 5. „Formalizm jest klęską urzędnictwa i on to paraliżuje rozwój organizmu państwa" Wiek 1885. 246. 1. „Wyrosła już do znamienitego piśmienniczego rozwoju małoruska mowa.." ib. 1887. 234. 2.

Rozwłóknić -ił -i st. cz. dkn. poet. rozdrzepić, powydzierać „Nagość wyzierała się uśmiechem przez rozwłóknione strzępy ostatniej sukienki" J. Kościel. Echo 1879. 6:

Rozwielmożnić ~~się~~ -ił -i sł. ~~zaim.~~ cz. dkn. rozwielmożyć, daw., potężnym uczynić „Państwo cudem wyrosło i rozwielmożnione" J. I. Krasz. Dz. Zmarłw. 3.137 || -się sł. zaim. rozwielmożyć się, potężnym, silnym się stać, rozpanoszyć się, zapanować (o rzeczach nieżywot.) ||: (1) „Bo to przez Sieniawskich w sadło porosło... rozwielmożniało, i buta sławna" Id. Szaław. 2.233 (1 Rozwielmożnieć sł. nij. dkn.:) „Z całego kraju dochodzą wiadomości smutne o rozwielmożnieniu się szajek złodziejskich" Wiek 1882.254.3 „Ospica, ospa, kur, szkarlatyna, rozwielmożniły się u nas na dobre" G. war. 1882.269.2.

Rozwiośnić się -ił -i st. zaim. dkn. poet. wiosenną barwę przybrać „Sioło niebawem już się rozwiośni, nuże pod strzechy gosposie! jutroć słowiki, piewcy miłośni wytną wam hejnał po rosie." J. B. Zaleski 4.13.

322

Rozwściec się -ekł -ecze st. zaim. dkn. wściekło-
ście, złością niepohamowaną się przejąć
Rozwściekły -a -e, imsł. tego słowa
„Nienycklo też gromady owe rozwście-
czone przeciw chrześcianom ważyły się
napaść na gród pilno strzeżony" Pl. kraw.
Br. Zmartw. 3. 216.

Rozzuchwalać -ał -a st. cz. ndkn. Rozzuchwalić -ił -i dkn. zachęcać do zuchwalstwa, zuchwałym czynić „Łagodność i sprawiedliwość nie rozzuchwala" Jl. Kraw. 71. 84.
§ — się st. zaim. stawać się zuchwałym „Longin przewodzgi tak, rozzuchwalił się do ostatka" ib. 58. 38 - - - - -
„Tu niema co z niemi polityk[o]wać, bo się to tylko rozzuchwala" Jl. Wiek 1878. 8.

Rozżywić się -ił -i sł. zaim. dkn. ze spokoju, martwoty, apatji i t.p. przejść w stan ruchu, ożywić się, żywszym się stać. Rozżywienie a. n. skutek działania określonego powyższem słowem „Zaszpiał się jej wesołością, zbytniem rozżywieniem" Ił. Kwara. 71. 105.

Rożek - żka m. żki - ów. zdrb. od róg ❡ dawniej formy tabakierka wyrobiona z rogu bydlęcego „Dobył rożka z tabaką" JJ. Kwiat. 31. 47. „Tabakę z rożka zażywał" A. kr. tr. Dziela II. 189.

<u>Róż</u> - u. m. <u>e</u> - ów mn. v. <u>Ruż</u>, rumienidło, barwiczka do nadawania twarzy sztucznych rumieńców ξ rumieniec, kolory na twarzy „Nagle na oczach, łezki zaświecą i róż wystąpił na lice" Ad. Mick. 1. 69.

Różany -a -e ℥ przen. odświeżany, miły, nadobny, z aluzją do kobiety, miłości „Trzeba nosić i więzy, lecz więzy różane" A. Kr. Tr. 1.70

Różnobrzmiący -a -e, rozmaicie, odmiennie brzmiący „Zarzucili go gwarem różnobrzmiących zapytań" Z. Kaczk. 4. 91.

329

czenie przysł.

Różnojęzyczny-a-e, różnemi językami mówiący. „Urzędnicy i wojskowi przybywający z różnojęzycznych prowincyj państwa austryjackiego” Dzierzk. 5. 59. „Goście ekstazyjowali się jednogłośnie choć różnojęzycznie” ib. 60.

Różnokrajowy-a-e, z różnych krajów pochodzący „Patrząc na niego, stanęły mi w myśli postacie różnokrajowych znamienitości, z jakiemi go los stykał" Bodz. Opow. hist. 125.

Różnolicowy-a-e, Różnolicy-a-e rozmaitego oblicza, odmiennej powierzchowności, o rzeczach nieżywot.: z rozmaitych stron a zawsze odmiennie ukazujący się. „W łonie tego różnolicego rycerskiego stanu, począwszy od szlachcica co sam swą rolę uprawiał, do pana, którego dobra całą zajmowały prowincyę, nieskończone dostrzegały się odcienia" J. Kraszew. 101.13. „Byłem w Londynie dla przypatrzenia się różnolicowym tamtejszego życia objawom" Z. Kaczk. 9.96.

Różnomastny-a-e, różnej, rozmaitej maści, mówiąc o koniach „Jakby adjutanci, obok niej stały na czterech różnomastnych koniach wschodnich, cztery panie młode"
JI. Kraszewski. Szta Wav. 3.136.

Różnoskrzydlny-a-e, o rozmaitych skrzydłach
„koło tego uroczego kwiatka uganiało się kilku różnoskrzydlnych motyli"
J. Zachar. Bies. lit. 2. 660.

Różnoszybny -a -e, o różnych szybach „Otóż mój dom ubogi! też lepione ściany, też okna różnoszybne, piec niepolewany" Fr. Karp. Polik. 1. 7.

335

Różnowzorowy -a -e, różnowzorny, różnowzorzysty, różnobarwisty „Kraj nasz szeroki, jak zastawiony dla gości stół, różnowzorowym kryty kobiercem" K. Ujej. Skargi Jer. 14.

Różowy-a-e, wo przen. § fig. szczęśliwy, pomyślny, wesoły „Tu kilka dni różowych, pamiętnych, spłynęły Staniowi." Tł. Kraw. 78. 13. „Sędzia był w różowym humorze" ib. 71. 71. „Życzymy powodzenia, lecz nie radzimy łudzić się zbyt różowemi nadziejami" Wiek 1887. 229. 4. „Gdzież nam do wspominania i wygrzebywania z pamięci różowych naszych poranków!" El. Orz. 10 zim. wieczór 57.

Rubikon - u. m. obecnie Picatello, rzeczka we Włoszech, za czasów Rzymskich granica z Galją Cyzalpińską, wstawiona zbrojnem przez nią przejściem Cezara, co stało się hasłem wojny domowej. Ztąd przysł. „przejść Rubikon", znaczy krok stanowczy, po którym niema odwrotu cf. „spalić okręty."

§ — albo Rubin - a. m. pewna odmiana gry w rumel-pikietę.

Rubelek-lka. m. zdrb. rubel „za każdą głowę tysiąc rubelków gotówką: tysiąc rubelków sędzio, to ostatnie słówko" Ad. Mick. 3. 222. „W rezultacie kosztować nas to będzie zwiro jakieś tam ośm tysięcy rubelków" Wiek 1883. 17. 3. Rubelion-a. m. Rubeltas-a. m. żartobl. „Markotno nam było, kiedy wyjeżdżając do nieznanego miasta, oglądaliśmy pozostałe nam rubeliony" Tyg. Il. 2. 6. 101. „Zagnę parolik w sztosa i rubeltasów kupę wnet zwiotę" Kolce 1872. 121.

Rublówka-i ż. ~~ki~~ mn. pieniądz papierowy wartości ~~pewnej~~ rubla; używa się tylko z dodatkiem liczby np. trzyrublówka, dziesięciorublówka, sturublówka i t. d. „Udaję się do Cioci dobrze proszę aby mi kilkanaście nędznych pięciorublówek nadesłała.." Kur. Świąt. 1872 53

Rublowy-a-e ~~j~~ wartujący lub kosztujący rubla np. wino rublowe" t. j. po rublu butelka „Sturublowy papierek w oczach

jego pedant" B. Prus To i owo 20

Rubront - u. m. - jakiś włos do wyściełania, czy puch? „Kulbaczka wązka... w kuli są drogie kamienie, poduszeczka z rubrontu wyściela siedzenie; a kiedy na tęk wskoczysz, na tym miękkim puszku między kulami siedzisz wygodnie jak w łóżku."
Ad. Mick. 3. 291.

340

Rubryka - i ż. ki - bryk mn. ż przedział oznaczony linjami, do zapisywania cyfr, w rejestrach wszelkiego rodzaju fig. wypadek tego wszystkiego co się notuje i oblicza!! „Statystyka karnawałowa w stosunku do lat poprzednich; przedstawia zmniejszenie cyfr w rubryce balów prywatnych, liczby osób uczęszczających na bale publiczne, oraz par tańczących" G. lwow. 1885. 38. 1. lub to co stanowi lub stanowić może przedmiot rozstrząsań, obrad, sporów „W mowie tronowej niema tym razem wzmianki o kwestji bułgarskiej, stanowiącej w ciągu ostatnich lat stałą niemal rubrykę w poremowach do delegacji" Wiek 88. 133. 2.

341

Ruchawica - y. ż. zdr. rękawica, rękawka, pospolite rzeczenie: żołnierze z ruchawki, „Czy też licho mi nadało, strzyc z taką ruchawicą?" W. Pol 9. 72.

Rucia-i ·cie-i nm. prow. Galic. z rus. rączka, rąsia
„Niech pani ratować swe rucie po-
zwoli" A. Urb. Podl. 65

Ruciany -a -e z ruty ziela § „ruciany wianek" u ludu, godło panieństwa „Swatać ją usiłowano się i nie zważyło — garda, iście Argus, strzegł skarbu, matka wydziwiała... po co? dla czego? Płynęła woda w Dunajcu, Jagusia wciąż w ruciany chodziła wianeczku." Jul. Chodor. Tyg. powsz. 1882. 71.

<u>Rudawina</u> -y ż. lm. -win nn. prow. bagno pokryte rudą żelazną łąkową „Jak się błotem nie umaże, wódkę nie zaważy, ruszy w błocku na rudawinie" J. I. Krasz. 17. 58.

345

Rudera -y ż. ry-der mu. ruina, pustka, budowla na pół zrujnowana. „Gdzieniegdzie porządniejsze budynki, lecz tuż obok nich rudery.” J.I. Kras. 72. 54.

346

Rudka - i. ż. dki - dem. mn. błotko, moczadło na któ-
rego powierzchni zbiera się ruda żelazna.
„Odkryte błota i rudki zmieniają się
w jeziora" W. Pol 7. 250.

Rudzieć -ał -eje st. wj. ndkn. Wyrudzieć, Zrudzieć, dkn. rudym się stawać „Co się z ciebie zrobiło? zmalałeś, schudłeś, wyrudziałeś jak stara wiewiórka" A. Wilcz. Wiek 1878. 279.

348

franc. rut, z łac. rugere

<u>Ruja</u> - i ż. je - rui mn. wyśl. czas popędu płciowego u ~~niektórych~~ łownych zwierząt „U dzików bywa czy się w styczniu czas rui" W. Pol 7. 242. „Powiada o sobie, że gdy jako łowczy napadł na ruję, tedy ryk, bek i trzask rogów jeleni, śród zwykłej bójki, tyle go trwożyły że się strzelać nie odważał" Ks. Gacki. Jedlnia 36.

Ruleta -y ż. ty-let nm. franc. roulette, gra hazardowna, w której numer wygrywający wskazuje kulka wprawiona w ruch przez odpowiedni mechanizm. „Co roku jeździł za granicę do jakichś wód, ażeby w ruletę zagrać" Pr. Krasz. 72. 119. „Na myśl mi przyszło po drodze wstąpić do Monaco, aby tam spróbować szczęścia w ruletę." Id. 2. 33. 213. „Jeden z pierwszych przybył do rulety i około południa odszedł od niej ze znaczną wygraną" B. Bol. Hybr. 138.

350

Rumel -mla m. § posp. „w rumel" = hurtem, do kupy, razem np. „wszyscy w rumel mi nie warci." „Ja się tam z owymi surdutowymi oficyalistami nie wdaję; wszystko to w rumel próżniacy i panowie" A. Wilcz. Tyg. powsz. 1882. 259.

—

Rumelja -ji. ż. z turec. rum-èli, cf. Muchl. Turcja europejska, oppos. Anatolja, posiadłości tureckie w Azji.

Rumfordzka zupa, dla ubogich, przyrządzana z kości rozgotowywanych w hermetycznie nakrytym tak zwanym kociołku Papina, otrzymała nazwę od wynalazcy anglika Rumforda „Kuchnia zupy rumfordzkiej wydziela codziennie dla stu kilkudziesięciu ubogich zdrowy posiłek" Tyg. Il. 2. 5. 310.

Rumonek-nku. m. Rumunek-nku. m. nki-ów

l. mn. prow. Kuj. Dobrzyń. Łęcz. osada oddzielodosobniona na nie we wsi lecz wśród pola, pod lasem i t.p. przez gospodarza na prawie czynszowem zamieszkała. „Słowo Rumonek jest tu powszechnie używane, zapewne bierze swój początek ze słowa niemieckiego Raum to jest miejsce wolne, ponieważ wszystkie prawie wsie w ziemi Dobrzyńskiej, miały dawniej bory i zarośle, przeto za napływem do niej narodu niemieckiego, dziedzice wsiów pozwalali mu w tych miejscach budować się i osiadać, że zaś dla ulokowania się każdy przybysz musiał bór lub zarośle wycinać, i dopiero stawiać budowlę, co wszystko w języku niemieckim Raum machen, Raumung, miejsce czynić, znaczy, stąd takie pojedyncze osady Rumonkami są nazywane, iże że na nich najwięcej Niemców mieszka. W ogólności uważyć, każdy

takowy Rumonek ma jednego mieszkańca, w gruncie oddzielne ograniczenie, z którego wedle umowy z dziedzicem czynsz płaci. Termin do składania tegoż na S. Marcin (11 Listopada) rocznie jest postanowiony."
W. H. Gawar. Opis zie. Dobrzyń. 118.

<u>Ruń</u> -i ż. <u>nie</u> -i nn. prow. ozimina tak jak wygląda po wzejściu aż ~~do zimy~~ póki kłos się nie zawiąże „<u>Ruń</u> jest to zieleniejąca się ozimina" Ad. Mick. 3. 335 „Bydło.. mocarz zgłodniałe i chude, nie biegło na ruń co już umaiła grudę." ib. 274

<u>Runieć</u> -<u>ał</u> -<u>eje</u> st. nij. ndkn. <u>Urunieć</u>, <u>Zarunieć</u> dkn. o ozimінie, pokrywać ziemię runią „Siał kmiotek sędziwy, i szczerem sercem odmawiał pacierze: „Niech uruniеje, niech bujny wzrost bierze!" Bóg rzucił k'niwom miłosierne oko, i zaruniała usiana polanka krzewistą runią, – a całe pól łono jakby ktoś szatą przyodział zieloną" W. Syrok. Gaw. 4. 9.

355

Rurociąg, u. m. gi-ów mn. urządzenie rur, celem ściągania ziemi jakich płynów, szczególniej nafty. „W Ameryce założono między kopalniami a destylarniami rurociągi, które razem mają 1600 kilometrów długości. Na Kaukazie są także rurociągi między kopalniami a destylarniami" G. Lwow. 1885. 16. 2.

<u>Rusałka</u> - i. ż. <u>Lm</u>-tek mn. - nimfa wodna w mitologji słowiańskiej, mianowicie w podaniach ludu na Rusi, ~~zadnieprzańskiej~~; topielica „Widziałem piękną dolinę przy Kownie, kędy rusałek dłoń wiosną i latem ściele murawę" Ad. Mick. 2. 15.

Rusek - ska. m. ski mn. nazwa rosjan, a mianow. wojska u ludu w Kongresówce. „Nie mogli go uprosić, gdyż to jest zwyczajem u Rusków, że się zawsze uprze w upraszaniu" Pam. Kiliń. 95. „Nieprzyjaźń dla Rosji jest tak wielka, iż „ty russku," uważanem jest za najcięższą obelgę i obrazę" G. nar. 1885. 221. 1.

Rusofil-a. m. 1e-ów nm. przyjaciel, stronnik ruskiego ludu, rządu t. j. rosyjskiego, najczęściej w znaczeniu tem samem, co moskalofil

Rusofilstwo-a. n. Rusofilizm-u. m. trzymanie się strony ruskiej, moskalofilstwo „Nie mamy woli w tej kabale odgrywać warjacki rusofilizm, szerzący się coraz bardziej i występujący coraz bezwstydniej w obozie rzeskim..” G. nar. 1887. 249. 1.

<u>Rusztowanie</u> - a. n. u Ld. rosztowanie dziś nieważne.
§ fig. „Śmiał się z mojego oporu i parę razy kilkoma słowami złamał całe rusztowanie moich argumentów” J. Kor. 1. 447.

Rutyna - y. ż. bez l. mn. franc. routine, zdolność nabyta przez wprawę, nawyknienie, obznajomienie się z przedmiotem lub zawodem. „Minister, zawsze będący panem siebie, odegrywał z rutyną starego aktora wesołość i lekceważenie, jakby siebie był najpewniejszym" J. I. Kras. Ma War. 2. 163. „Kręci się koło niej kilkunastu młodzików, a ona z całą rutyną najprzebieglejszej kokietki każdego darzy uśmiechem nadziei." An. Wi. 5. 44.

Rutynista - y m. sci - stów mn. we franc. routinier, posiadający rutynę. „Był to umysł zbyt jednostronny, klasyk, rutynista, z widnokręgiem niewielkim, chwyta to tylko i przyswaja sobie, co jego naturze i temperamentowi właściwe" W. Rap. Echo uncz. teatr. 4. 243

Rutynowany - a - e, posiadający rutynę, (wprawę) „Zakasał rękawy jak rutynowany ban-

kier i poszczeg. ciągnęgi" Kł. Warsz. 2. 33. 187
„Grała tę rolę z wprawą starej rutynowanej artystki" B. Bol. Hybr. 8.

Ryba – y ż. ryby – ryb mn. ≡ posp. o człowieku: „to ryba" = mądrala, majster, ziółko, filut, (człowiek) którego się trzeba strzedz „gruba ryba" = znakomitość, matador, nie byle kto „Dywalec, człowiek poważny – gruba ryba! gdyby się i ją złapać udało na wędkę zaściankowych wdzięków – to byłby dopiero tryumf!" St. Grudz. Echo 1878. 249.

Rybaczyć st. cz. ndkn. prow. lud. ryby łowić, rybactwem się bawić, „Rybaczeli rybackowie – na rzece, natrafili dzieciątecko – w kolébce." O. Kol. 12. 222.

Rybiarnia – i. ż. nie nm. zakład hodowli i rozmnażania ryb „w źródłowiskach Wisły na Szląsku rozpuściła rybiarnia arcyksięcia Albrechta w Wisłę 60,000 łososiąt wychowanych z ikry" G. Krak. 1886. 154. 4.

Rybiarz -a. m. -rze -y mn. prow. lud. rybak „Siciarze, rybiarze sieci zastawiajcie" Radomskie O. Kol. 1. 45; 68.

Rybaczek -czka m. -czki -ów mn. Rybaczeniek -ńka m. -ńki -ów mn. rybak, zdrb. w pieśniach lud. „Rybaczki, rybaczki jak Boga żywego, jeżeliście nie widzieli Jasieńka mojego" O. Kol. 1. 142. „Wyszedł rybaczek — po łódkie, i igry dzieciąt — na wodzie" ib. 152 „Młode rybaczeńki sieci zarzucajcie nadobną kasieńkę z wody wyciągajcie" ib. 44.

Rycerka - i. ż. rzemiosło, praktyka, potrzeba rycerska „ktoś służył poczciwie… a zwłaszcza w rycerce" W. Pol Poe. 4. 202. „Dzielne konie miewali i ozdobne zbroje, i rycerka ich wiodła nawet w cudze kraje - jak inszemu do tańca, tak Strusiom na boje." ib. 18.

Rycerz - a. m. ≈ fig. bohater, dzielny na jakiemkolwiek polu, chwat do czego, zwykle w znacz. ujem. „Kwinderowi rycerze, którym przygrywają łichwiarskie fujarki" A. kr. Fr. Dzieła 10. 131. „rycerz przemysłu" z franc. chevalier d'industrie, oszust, oszust, wyzyskiwacz, żyjący z wyzyskiwania innych „I znowu jeden z „rycerzy przemysłu", niejaki p. Krajewski „urządził" kilku kupców… jegomość ten zdyskontował weksel sfałszowany przez siebie." Wiek 1885. 228. 4. „Był to młodzieniec skończony, rycerz przy zielonym stole, niezwyciężony przy butelce" J. Korzen. 1. 2.

366

Zarychotać dkn.

<u>Rychotać</u>, <u>Rychotać</u> cz. ndkn. śmiać się głośno „Wciąż do niej zęby wyszczerzał, i czy co rzekł sam, czy posłyszał, wciąż rychotał" JI. Kraw. 90. 68. „Ucichło i tylko pojedynczych tylko głosów rychotało jeszcze serdecznie z przygody nienawistnego żyda" ib. 64. 21. „Całował kraj jej szaty, śmiejąc się i rychocząc, że ją mógł widzieć" Id. Lub. 1. 123 ⁒ ryczeć, fig. „wiatr rychotał" Id. St. baśń. 2. 67 „Marysia pochwyciła go za rękę i zapłakała, zarychotała" Id. 17. 91. „Nędza wyglądała zewsząd, przez wytarte łokcie, przez otwory sukmat — śmiała się, rychotała bezczelnie, szczerząc zęby z butów." M. Rodź. Dz. pol. 1888. 36.

Rycht przst. posp. to co rychtyk, akurat, tak samo „Staliśmy we wrotach, a tu... patrzym... rycht siwy i na bidce, jakby Samojto od folwarcznych koni" J. Z. Krzcz. 1. 38

§ – u m. bez l. mn. praw. lud. Kuj. z niem. Recht, porządek, sprawiedliwość, ład „nie mogę z nim przyjść do rychtu" = porozumieć się, trafić do ładu.

368

Rychtuszek, Rychtyczek przyst. lud. zdrob. rychtyk, akurat „Rychtyczek taki na gębie jak ty." kl. Jun. Rola 4. 556.

Zryćkać dkn.

Ryćkać-at-a st. rz. ndkn. prow. Galic. byle jak kopać, pyskać, ryć „Licho ziemię zryćkali i ziarnem lichem obsiali" Dz. Zam. Gaz. wiej. 1885. 3. 1.

Rydelek - lka - m. lki mn. § daszek u czapki, kaszkiecika „Miał kapotę z taśmami od święta, granatowy kaszkiecik z rydelkiem" An. wi. 3.16

Rydwan-u. m. ny-ów im. ⁓ fig. używa się w znacz. wozu tryumfalnego lub ceremonjalnego „Probowała na nich wejrzeń swoich, i obałamuconych przykuwała do swojego rydwanu" J. I. Kras. wiek 1878. 36.

Ryga – r. ż. zwykle w l. mn. „rygi" ćwiartka lub półarkusz papieru z grubemi czarnemi liniami, który pisząc podkłada się pod papier aby pismo było równe. cf. liniuszek. Rysik albo Rysiki w tem że znacz.? „Paczka zawiera: papiery, rysiki i przyrządy do pisania." Kur. Lwow. 89. 228, 4.

fr. rigueur

Rygor-u m. ry-ów um. łac. rigor, karność, surowość, subordynacya, groza „Sama się wszystkiem zajmowała, o najmniejszej w domu wiedziała rzeczy i trzymała w rygorze wszystkich" JI. Kras. 71. 40 „Matka dwudziestokilkoletniego chłopaka trzymała w rygorze jak małe dziecię" ib. 101. 64 „Oni potrzebują w rzeczypospolitej ładu, rygoru, porządku, którego niema" Jd. Sta war. 1. 38 „Zaprowadził w swoich dobrach rząd, oparty na rygorze wojskowym" Z. Kaczk. 4. 334 „Kochał bracią szlachtę, ale trzymał ich w rygorze, do czego mu pomagała jego siła niepospolita" J. Dzierzk. 8. 18 „Zgodziła się na urząd kasjerki marnotrawnego przyjaciela, i trzeba przyznać spełniała go z należytym rygorem" A. Wilcz. Tyg. powsz. 1880. 483. „Przy księżnie bawił fraucymer z kilkunastu ubogich szlachcianek złożony, trzymany w wielkim rygorze" JI Kras. Tyg. powsz. 1882. 2.

Rygorysta -y. m., ści- stów mn. Rygorystka -i. ż.
stki- stek mn. franc. rigoriste, człowiek
surowo pojmujący obowiązki
ściśle przestrzegający jakichkolwiek prawideł, przepisów i t.p. „Ostry, ale sumienny człowiek... rygorysta, w rachunkach go nie podejść” J.I. Kras. 3.100 „Pani była rygorystką i nie cierpiała, aby w niedzielę służba szła na polowanie” K. Chłęd. Sylw. 27.

375

Rygoryzm - u m. franc. rigorisme, przesadzona moralność, zbytnia surowość. „Dom surowy bardzo, pobożność nader gorąca, a salon odznaczający się nielitościwym rygoryzmem" J. I. Krasz. Wiek 1878. 63.

376

<u>Rykoszet</u> - u. m. franc. ricochet, odbicie się pocisku biegnącego po linji poziomej, gdy tenże spotka się z powierzchnią ziemi lub wody „każdy rzucił kamieniem, a nie trafił przecie, a czasem rykoszetem na niego padł kamień" Mucha 1871. 12

<u>Rykoszetować</u> - ał - tuję w. nij. jedn.

Rymak -a. m. -cy -ków mn. lichy poeta, rymarz, wierszokleta „Pójdź precz hańbo parnasu, brudny wierszokleto! Pójdź najlichszy rymaku, gryzmoło przeklęta!" F. Chot. Górno ucz. kob. 68.

Rym! Hrym! chrym! odgłos nagłego huku, wystrzału i t. p. „Jak krzykną: wiwat damy! rym! z moździerza." A. kr. Fr. 1. 155. § nagłego upadku, rzutu „Nuż w nogi! wołam... trzymam, aż mi w krzyżach pryska, naraz cie rym! do djabła z jakiegoś urwiska" ib. 2. 91. „Włem wilk łbem poruszył; wieśniak to zobaczywszy, chrym cepy o ziemię" Spusi. 75 (1)

Rymnąć ił. ny. nagłym odgłosem dać się słyszeć „Tam więc spałem, aż tu stuk! rymło jak z armaty" A. kr. Fr. 2. 113. § upaść nagle, ciężko „Niechno pan da pokój. Jeszcze pan rymnie, i będę musiał pana dźwigać" Haj. J. lwow. 1886. 260. 2. „Rzucił się w taniec i... rymnął jak długi na podłogę." Kur. Świąt. 1878. 7.

(1) „Koń wierzgnął... koszyk... rym!... a ja hop!... jak długi" A. kr. Fr. Dzieła 8. 18 koszyk się przewrócił, a ja wyleciałem jak długi.

Rynek -nku m. nki -ów nn. § ogólnie: wszelkie miejsce zbytu, zamiany, tranzakcyj i t. p. „rynek pieniężny” = giełda w dosłownem znaczeniu „rynek zbożowy” = giełda zbożowa. przen. „Procent od procentu stał się hasłem wszelkich pomysłów, a wyższe i szczersze dążności, prawa obywatelstwa w towarzystwie ... nie i na społecznym rynku, nie mają” Ap. N. Korz. Cnater. II „Przebieg jarmarków zagranicznych (na wełnę) był bardzo pomyślny i zwyżka na nich osiągnięta musi korzystnie wpłynąć i na nasz rynek” Wiek 1887. 128. 3. „Rynek cukrowy w ostatnich dniach znowu się cokolwiek ożywił. Wpłynęły na to niekorzystne wiadomości o spodziewanym urodzaju buraków” ib. „Ewentualny wynik interpelacyj mógłby nowe zaniepokojenie wywołać na rynku pieniężnym i zaszkodzić wynikowi operacji, a nie

udanie się jej pociągnęłoby za sobą dalszy spadek a tem samem utratę kilku milionów" G. nar. 1887. 266. 1.

381

__Ryngraf__ - u. m. ży-ów um. „Miał różaniec przy zbroi i ryngraf ze św. Józefem, patronem dobrej śmierci" B. Bol. Tul. 1. 131.

<u>Rypać</u> cz. ndkn. — § rwać z kopyta, szybko pędzić, sadzić „O drożynę nie pytaj, do Torunia zarypaj" O. Kolb. Kuj. 2. 17. (1)

<u>Zrypać</u> dkn. obscoene. u Ld. jest w tem znacz. rypać

<u>Rypnąć</u> dkn. „później rypnął za granicę" Kur. Świąt. 1873. 19. 3.

(1) „Jedzie, jedzie pięknie przybrany, konik jego wyrypuje tupa nóżkami" O. Kolb. 6: 128.

Ryntowny -a -e, prow. kuj. ~~z niem.~~ „ryntowne mięso" t.j. wołowe, wołowina, z niem. Rind, Rindfleisch

Rynwa -y. ż. wy -new lm. zdrb. Rynewka -i. ż. wki -wek lm. prow. rynwa, ryniénka (cf. linwa, lineołka) „Ależ leje! jak z rynwy!" ZI. Kwarz. 72. 16 „Na pomyje jest rynwa umyślnie" ib. 140. „Przy źródełku... wprawialiśmy brzowe rynewki i cieszyliśmy się, kiedy przechodnie korzystali z naszego wynalazku. Mało kto minął, żeby się z rynewki nie napił" A. kr. tr. Dz. 11. 184.

<u>Rysak</u>-a. m. -<u>ki</u>. mn. z ros. kłusak, koń odznaczający się rączym kłusem „Odbyły się wyścigi rysaków (kłusaków)" Tyg. Il. 2. 15. 140.

Rysia-i. ż. ross. daw. rysć, rześcia, kłus „rysią" = kłusem „Jeden z jeźdźców puścił się rysią ku niemu" H. Sienk. Og. i mie. 3. 226.

Ryzkal-a m. lc-i mn. prow. Gal. rus. rydel do kopania ziemi; „W tej oranżeryi, prócz narzędzi ogrodniczych, grac, ryzkali i taczek kilku niewiele jest wazonków" J. Dzierzk. 2.85.

Rysopis - u. m. sy-ów mn. opisanie rysów twarzy i całej powierzchowności osoby. „Śliczna, wysoka, blondynka z czarnemi oczami... Teresa! jęknąłem — Teresa! nie podlega wątpliwości, rysopis najdokładniejszy." Z. Mell. Groch. wian. 16. przen. „Z poetów Litwy, tylko jeden bard Antoni miał trójkę koni. Pamięci ich na ówczesnym została Parnasie tak żywa, że dziś mógłbym zrobić ich rysopis" Ad. Mick. 1. 262.

Rysować się -ał -suje st. zaim. ndkn. § ukazywać się w zarysach, wszczególniej na tle pewnem np. nieba „Wysokie wieże miasta rysują się zdaleka" Kl. Jun. Wiek 1888. 7.

Rywal-a m. le-i. mn. Rywalka-i ż. lki-lek mn. franc. rival, łac. rivalis, współzawodnik pod jakimbądź względem.

Rywalizacja-ji ż. cje-cyj mn. współzawodnictwo, współubieganie się o co „Odwagę tę do niego o wiele podniosła tak dawna lubo zresztą nie stwarzana rywalizacja" Z. Kaczk. 4. 313.

Rywalizować-ał-zuje st. cz. ndkn. franc. rivaliser, współzawodniczyć z kim o co, współubiegać się „Były tak ładne, że mogły z księżną na sercu rywalizować." J. Zachar. Bibl. lit. 5. 4.

Ryza -y. ż. zy -ryz mn. § prow. Galic. miara powierzchni, pięć morgów gruntu.

Ryzyko -a. n. włos. rischio, fr. risque, niebezpieczeństwo, los niepewny, na chybił trafił. „A ryzyko – ale poprobujemy" J. I. Kras. 72. 139 „Gra niebezpieczna.. ryzyko zbyt wielkie" B. Bol. Hybr. 63.

Ryzykować cz. ndkn. puszczać na ryzyko, na niepewne. Ryskować czasem ale bezzasad. Rezykować ~~to~~ włos. rischiare, fran. risquer. Zaryzykować, Zryzykować dkn. — się, zaim. „Żyd swoje pieniądze ryzykuje dla małego zysku, ale często zyskuje" J. I. Kras. 32. 78 „Byłem grubo wygrany, ale złe mię podkusiło i ryskowałem" ~~Id.~~ ib. 19. 63. „Waszmość zawsze rezykujesz i grasz wyżej niż warte karty" J. Zachar. Dis. lit. 2. 660. „Chyba dla tych pieniędzy, na nudy do starego można się ryzykować" J. I. Kras. Wiek 1878. 23 „W naszem towarzystwie znaleźć można więcej przyjemności, a mniej się ryzykuje" B. Bol. Pam. Pan. 46 „Czy zaryzykować te pieniądze? wyprawić Henryka zagranicę?" Jerzy Myr. Wiek 1883. 12. 1.

(1)

przest.

Ryzykowny-a-e-nie. włos. rischioso franc. hasardeux - niebezpieczny, niepewny, grożący niebezpieczeństwem „Albo przestanę próbować szczęścia, albo wysilony ostatkiem odwagi, rzucę się na ogromną, ryzykowną spekulację" J.I. Krasz. 32.93. „Grając resztkami coraz ryzykowniej, wpakowałem w ten bank wszystko do ostatniego grosza" B. Bol. Pam. Pan. 257.

(1) „Mieszka aż na Ogrodowej! Niepodobna się ryzykować piechotą" Haj. G. lwow. 1887. 127. 2.

Ryży -a -e, rudy, rusy, rydzy, żółto-czerwony, mówiąc o barwie włosów „Stary kawaler, w ryżej peruce, butach ze sztylpami i tabakowym fraku" J. I. Kras. 46. 11. „Pan Ciemierka barczysty chłop z ryżo-siwą czupryną" ib. 75. 80. „Kozieł, który tam właśnie przyszedł wody szukać: Ej! krzyknął (do lisa), ej ty ryży kudła. Wara od źródła!" Ad. Mick. 1. 262.

Ryżobrody -a -e, z ryżą brodą „Jeden tylko faktor Szmul ryżobrody, miał do niego przystęp" J. I. Kras. 31. 127.

Ryżeć -ał -eje cz. nij. ndk. Wyryżeć dk. ryżym się stawać, rudzieć „Peruka wyryżała mu zupełnie i wyłysiała nawet miejscami" J. I. Kras. 46. 12.

Rząd - rzędu m. z posp. przysłówkowo „w pierwszym rzędzie" = przedewszystkiem, najprzód „Do podniesienia uroku zabawy przyczynił się w pierwszym rzędzie cały zastęp uroczych damserek i śliczne toalety" G. Lwow. 1885. 38. 3.

Rzechotać się -ał -ce, st. zaim. prow. Kuj. śmiać
się

Rzecz -y. ż. §) przysłówkowo: „w rzeczy", zam. w samej rzeczy, w istocie, istotnie, używ. przez A. Fredrę: „Zofia nie potrzebuje zakosztować świata, cóż tam w rzeczy dobrego nauczyć się może?" A. Kr. Fr. 1. 253. „Wyznajże szczerze, ja się nie urażę, czy w rzeczy klasztor był w twoim zamiarze? lub też czyś może świata w mniej ostrym sposobie, do swej pokuty przybrać towarzysza sobie?" ib. 2. 42. „Czy w rzeczy śluby?.. nie chcesz iść za mąż.." ib. 4. 63.

Rzeczowy-a-e, tyczący się, ściągający się do rzeczy „Wylew Bugu sprawił ogromne szkody. Potrzeba pomocy pieniężnej i rzeczowej wielka" Nadw. wiad. 1877. 13.

398

Rzeczoznawca - y. m. znający się na pewnej rzeczy, biegły „Rzeczoznawcy oddają wielkie pochwały tej kompozycji" G. nar. 1883. 18. 2 – „Rzeczoznawcy orzekli, iż fałszywy podpis pochodzi z jego ręki" ib. 1882. 21 czy 22 tamże „Komisja nie przestanie zbierać materjałów do kwestji żydowskiej i w tym celu przesłuchiwała świeżo kilku rabinów z prowincji w roli rzeczoznawców" G. now. 1888. 9. 5.

Rzeczułka l. ż. Mi-łek um. mała rzeka, rzeczka „Gdzie pierwej rzeczułka ciekła, tam suchy piasek i rowy." Ad. Mick. 1.24. „W lewo się piękna dolina podaje, przodem rzeczułka i mostek" ib. 35 „Wyschłe rzeczułki ciekły skryte głęboko" J. Krasz. Lubo. 1.6.

<u>Rzepka</u> -i. ż. <u>pki</u> -pek. mn. zdrob. rzepa § fig. w porównaniach, jako obraz jędrności, świeżości „Dziewka by rzepka, figlarna i żywa!" W. Pol 9. 108.

<u>Rzeszotko</u> -a. u. z prow. leśn. np. „Pospne zebranie leśników odbędzie się w sobotę... Na porządku dziennym: O zastawach czyli rzeszótkach do chwytania drewna, spławianego luźnie..."
G. lwow. 1887. 231. 3.

402

<u>Rzewnić</u> <u>się</u> -<u>ił</u>-<u>i</u> st. zaim. rdkn. rozrzewniać się, czulić się, roztkliwiać się cf. urzewniać „Zkądże naraz w tem sercu czułość się odzywa? człowiek, co pragnącemu nie dał wody szklanki, dziś się rzewni, pasterskie wyprawia sielanki" J. U. Niemc. 2. 255.

403

Rzezalnia -i, ż. nie -i, m. Rzeźnia -i, ż. źnie -i, m.

daw. rzeźnica, kutlof, szlachtuz, gdzie bydło biją „Woły z bólu przeskakiwały wysokie barjery rzezalni." G. nar. 1882. 135. 3.

„Kupa psów koło rzeźni" Spuść. 75.

<u>Rzeźbiarka</u> -i. ż. <u>rki</u> -rek lm. ~~która~~ kobieta która rzeźbi, zajmuje się rzeźbiarstwem „Paryskie stowarzyszenie malarek i rzeźbiarek otworzyło doroczną wystawę dzieł swoich" Bluszcz 22.56.

Rznąć - ął - ie st. cz. ndk. ≈ posp. grać (na karty), o muzyce, tylko gdy mowa o instrumentach rżniętych „całą noc rznęliśmy w djabełka i wszystko przegrałem" B. Prus To i owo 16. ≈ biedz, iść albo jechać żywo, ostro, śmiało „więc zakonia też przed ganekiem, i rznę prosto do pokoju" W. Pol g. 76 ≈ st. nij. „rznie w brzuchu" nieosob. boleści w brzuchu; stąd Rznięcie - a, ból żołądka „widzę, że masz w żołądku jakieś brzydkie rznięcie!" Harap 1878. 1. 1. ≈ „rznięte instrumenta", ~~strony~~ smyczkowe, jak skrzypce, basetla i t. d. „Sto sty wielki koncert Händla na same rznięte instrumenta wywodł z niezrównaną precyzją" G. war. 1878. 268 - ≈ praw. w Kuj. mówią „rznąć zboże sierpem" nie żąć - stąd, nie wymawiają żniwo,

lecz „rżniwo" od rżnięcia nie od żęcia —
a może od rży (reż-żyto). Chleb, mąka
w kuj. zawsze rżane, nigdy żytnie.

<u>Rzómnie</u>, <u>Rzómno</u> przysł. prow. lud. kuj. to samo, co porządnie, cf. porzomny, ale słyszałem tylko z przeczeniem „nierzómno" cf. zómno.
„Do mnie chłopcy, do mnie, mam pieniędzy rzomnie" J. Kopern. Pieśni Górali 38. 487.

407

Rzucik - u. m. ki - ów mn. zdrb. rzut, na płócienkach, perkalikach i innych materjach, deseń nie skombinowany, lecz pojedynczo rzucany w kształcie much, kwiatków, punkcików i t. p. „Suknia z ciężkiej materji czarnej w rzucik z kwiatów" A. Wilcz. Fot. 1. 173.

Rzymszczyć -ył -y st. cz. ndkn. Zrzymszczyć dkn. — na rzymianina przerabiać, narodowości rzymską narzucać „Apostołom dodaj więcej powagi, ale pomnij że to byli ludzie-prości, że nie wykwintnych, zrzymszczonych obywateli wielkiego państwa, ale natchnionych malujcież prostaczków" J. I. Kras. 73. 195.

WIEN 7
-5.X.38
DEUTSCH 5 REICH
BAR BEZAHLT

P.T. Bibljoteka
Jagiellonska

Krakow

Ul.w.Anna 12

Polski

6889
II

6889/II t. XVI

R

jui